Nagy Botond

AZ 1854-ES ORSZÁGOS ÁLLAMKÖLCSÖN HÁROMSZÉKEN

A községi vagyon egyik elemét a tőkésített pénzösszegek, más megnevezéssel a községi alapok képezték, amelyeknek felhalmozását, illetve az ezek kamatjaiból származó bevételek súlyának növelését a falvak elöljárói, továbbá a felettes hatalmi struktúrák szereplői is általában kívánatosnak vélték már a polgári kor elején, ez az igény pedig idővel csak fokozódott. A magyarországi pénzintézetek történetének összefoglalója a 19. század első évtizedeit illetően említést tesz a megyei árvapénztárakról, amelyek az akkor még meglehetősen alacsony szinten álló kölcsönigényeket kielégíteni képes pénzalapoknak számítottak.[1] Gazdasági fejlettség tekintetében Erdély és ezen belül Székelyföld elmaradottabb régiónak számított az egész évszázad folyamán, így nem meglepő, hogy a polgári kor hajnalán a hitelintézetek gyengén fejlettek és kevésbé elterjedtek voltak. A gazdaságtörténet-írás kevés figyelmet fordított arra a kérdésre, hogy a széki/vármegyei szinten kezelt alapok hogyan elégítették ki a helyi hiteligényeket, végeredményben minként láttak el pénzintézeti funkciókat. Hovatovább, ez alatt a szint alatt – értelemszerűen kisebb forgalmat bonyolítva – számos községben találhatunk olyan tőkepénzeket, amelyekből kezdetben követlenül nyújtottak kölcsönöket, majd a későbbi évtizedekben ezek a létrejövő falusi takarékpénztárak vagy hitelszövetkezetek számottevő betétjeit, vagy üzletrészeit képezték.

Erdélyben a rendi korszak alkonyán elterjedt gyakorlatnak számított, hogy a városi tanácsok által kezelt, saját jövedelemből felhalmozódott tőkéből kölcsönöket nyújtottak saját polgáraik számára, rendes kamatra. Az üzletág nagyságát tekintve, a székely kiváltságos települések sereghajtóknak számítottak, ám ezek sem maradtak ki a haszonszerzés eme válfajából.[2] Felhalmozás híján, falusi közösségekben erre a tevékenységre sokáig nem volt lehetőség. Az 1870-es évek derekán a székelyföldi települések jelentős részében azonban már elterjedt gyakorlat volt, hogy a község a saját kezelésű tőkepénzéből kisebb-nagyobb összegű hiteleket folyósított a falubelieknek. Ilyenformán Csík vármegyében 12 község kinnlevősége 45 674 forintot tett ki, Háromszéken 40 falu önkormányzata 179 706 forintot gyümölcsöztetett, Maros-Tordában pedig 48 községnek 48 920 forint kölcsönként kiadott pénze volt, míg Udvarhelyen 44 községnek 63 119 forintja.[3] Két évtizeddel később a községek készpénzvagyona még mindig kiemelt eszköznek számított a lakossági igények fedezése terén, ám egyben az aranykor vége is érzékelhető: akkor már az összesített községi tőke 56,6%-a értékpapírokban állt (zömében regálékárpótlási kötvényekben), 28,2%-a takarékpénztárakban volt elhelyezve, és csupán 14,7%-ot tett ki a közvetlenül kikölcsönzött összeg.[4] Mind a községek kölcsönnyújtási gyakorlatára, mind pedig a pénzintézetek működésére vonatkozóan érvényes Egry Gábor sommás megállapítása: „csak azt a tőkét képes a pénzintézet elosztani, kihelyezni, amelyet valamilyen formában működésébe bevon."[5] Ugyanakkor eltérések is mutatkoznak a közületi és kereskedelmi hitelezés között, amelyek leltárba vételét itt nem tartjuk feladatunknak, csupán azt kívánjuk hangsúlyozni, hogy a tőkekihelyezés terén a pénzintézetek jóval szigorúbban és tárgyilagosabb kritériumok mentén jártak el, mint a községi elöljáróságok. Ennél markánsabb különbség azonosítható a tőkegyűjtés terén, ugyanis míg a pénzintézet állandó jelleggel munkálkodott a tőkebevonáson, a községi tőke korábbi gyűjtés eredményeképpen jött létre, az a kihelyezés pillanatában teljességgel az elöljáróság rendelkezésére állt – ebből kifolyólag a kamatoztatható pénzmennyiség is korlátozott volt. Székelyföldön az egyik legkorábbi „községi tőkegyűjtés" az 1854-es államkölcsön jegyzése alkalmával valósult meg, amely alól egy település sem vonhatta ki magát, jelen tanulmányunk tárgyát ez képezi.

I. Ferenc József 1854. június 26-án kelt császári nyílt parancsban hirdette meg az önkéntesen jegyezhető országos kölcsönkötvények kibocsájtását, amit Erdélyben bő egy hónappal később tettek publikussá.[6] A bécsi kormányzat ugyanabban az évben már

[1] TOMKA Béla 1996, 9.
[2] PÁL Judit 2003, 281–282.
[3] KOZMA Ferenc 1879, 361–362.
[4] BOGDÁN Arthur – NAGY Elek, ifj. 1899, 198–199.
[5] EGRY Gábor 2009, 346.
[6] LRB GFSb, 1854, I/VII, 4. Aug., 281–283.

kétszer, illetve korábban is alkalmazott belső államkölcsönt a kincstár likviditásának biztosítására, ám ezek az előzmények jóval csekélyebb összegűek voltak, illetve a társadalomnak csak egy szűk csoportját, az üzleti szférát szólították meg.[7] Az országosnak titulált kölcsönakció (*Nationalanleihe*, a helyi forrásokban *Status-,* vagy *Álladalmi kölcsön*ként hivatkoznak rá) meghirdetésének igényét az egységes, centralizált összbirodalom megteremtése programjának roppant anyagi terhe szülte. Az államháztartási hiány és az osztrák valuta helyzetének javítása mellett a művelet kiötlői a tömeges állampolgári önkéntes áldozatvállalás demonstrálásával az összbirodalomi patriotizmus összetartó erejét szándékoztak erősíteni, a birodalom egységét veszélyeztető nemzeti mozgalmak ellensúlyozásának igényével. Az önkéntesség tényét azonban magas beosztású tisztviselők is megkérdőjelezték. A nyomásgyakorlás széles eszköztárát alkalmazták a célba vett lakosságon: a példamutatás sulykolásától és „kioktatástól" (a polgári és egyházi helyi vezető testületek részvételével) egészen a kvóták önkényes megállapításáig és kivetéséig, majd a jegyzett összeg kényszerbehajtásáig, illetve árverezésekig – ez utóbbi eljárásban főként a renitens tartományokat (beleértve Erdélyt is) részeltették. Pénzhiány miatt a lakosság általában úgy védekezett, hogy névérték alatt eladták kötvényeiket, a pénzintézetek ügynökei már 1854-től kezdődően házaltak ilyen irányú üzleti ajánlataikkal.[8]

Az erdélyi általános gazdasági állapotok a legkevésbé sem voltak kedvezőek egy ilyen jellegű pénzgyűjtéshez, a szabadságharcban részt vevő területeket gazdasági romlásba taszította a pacifikálás, amit fél évtized alatt nyilvánvalóan nem sikerült kiheverni. Az 1849 őszén létrehozott katonai igazgatás büntető sarcokat vetett ki a székelyföldi városokra, ugyanakkor a falvak világának is viselnie kellett a katonaság elszállásolásával, ellátásával és fuvarozásokkal járó terheket, miközben a lakosságot komoly vagyonveszteség érte a Kossuth-bankók beszolgáltatásával, illetve a háborús pusztításokkal és a mezőgazdasági művelésbeli termeléskieséssel.[9] Ugyanakkor a neoabszolutista rendszer gyakorlatba ültette a forradalom meghirdetett programjának 6. pontját, a köztehervisselést. A kormányzat – gyakorlatilag az osztrák adórendszer bevezetésével – megvetette a modern adózás alapjait, és 1850 márciusától kivetette az egyenes adók új formáit (földadó, házadó, kereseti adó, jövedelmi adó), majd következő évben a közvetett fogyasztási adónemeket (szesz-, hús-, cukor-), illetve létrehozta a szakapparátust, amely a fentiek igazgatására és ellenőrzésére volt hivatva.[10] Mindez további, immár állandó jellegű terheket helyezett a lakosság vállára, ez a nehézség pedig, főként falusi környezetben, kiegészült a községek működéséhez szükséges anyagiak előteremtésének feladatával. Székelyföldön a faluközösségek formái tovább éltek, ám egyre inkább a felettes hatóságok ellenőrzése alá kerültek, a kétoldalú érintkezés mind nagyobb éves összegeket igényelt, az elöljáróság javadalmazása pedig ekkor állandósult.[11] Háromszéken 1854/1855-ben, a fennmaradt költségtervek tanúsága szerint, a községek többsége nem rendelkezett rendes bevételekkel, a kiadások fedezetének anyagi terhe közvetlenül a lakosságra hárult.[12] Ezek az előzmények nem a széleskörű felkarolást vetítették előre, az országos kölcsön jegyzése inkább nehézséget jelentett, mintsem egyénileg vagy testületileg felhalmozott tőkék kamatozásra történő elhelyezésének a lehetőségét.

A Nagyszebenben székelő cs. k. erdélyi helytartóság 1854 augusztusának végén adta ki az utasítást a jegyzett összegek befizetése menetrendjére vonatkozóan, amely szerint a vállalást ötven részletben lehetett kiegyenlíteni, 1859. augusztus 24-vel befejezően, a jegyzett összeg 95%-át voltak kötelesek az érintettek befizetni.[13] A román *(Telegraful Român, Gazeta Transilvaniei)* és német nyelvű sajtó *(Der Siebenbürger Bote)*, illetve az egyetlen működő magyar lap *(Hetilap)* hasábjain mind előfordultak a jegyzést népszerűsítő cikkek, amelyek szerint az a lehető legnagyobb hozammal kecsegtetett: 100 forintra szóló kötvényre 95 forintot kellett reálisan befizetni, a befizetés lejártával pedig évi 7% kamatot ígért.[14] Bő egy hónap elteltével már világosabb volt az összkép, a helytartóság ekkor tette közhírré, hogy a birodalomban, illetve Erdélyben összesen mekkora összeget jegyeztek, illetve ez hogyan nézett ki a katonai közigazgatási egységek bontásában, továbbá különféle társadalmi csoportok és testületek szintjén.[15] Ezek szerint a teljes összeg elérte a 450 000 000 forintot, ami azt jelentette, hogy Ausztria minden alattvalójára 12,45 forint jegyzett összeg jutott, Erdélyben ez az átlag

[7] BERZEVICZY Albert 1922, 72–73.

[8] BERGER WALDENEGG, Georg Christoph 2002, 71–342. Ismertető: DEÁK Ágnes 2007.

[9] DEÁK Ágnes 2016, 620.

[10] Uo., 637.

[11] Pál-Antal Sándor szerint a falusi elöljáróságok egyes tagjainak javadalmazása a 18–19. század fordulóján már elterjedt volt: „A XVIII. század utolsó harmadában, a XIX. század első felében azonban meggyökeresedett szokás az, hogy a bírók jogot formálhattak valamilyen anyagi előnyhöz, juttatáshoz vagy éppen fizetéshez." (PÁL-ANTAL Sándor 2002, 314.) Költségvetésben rögzített, pénzbeli fizetés azonban csak a polgári korban vált normává.

[12] SÁL, Fond 135, 239. ie. [VII. 4. it.], 12–298.

[13] SÁL, FOND 20, 942. á., 1854/1309.

[14] BALOG, Marin Iosif – MÁDLY, Loránd 2003, 111–114.

[15] SÁL, FOND 135, 223/II. ie. [II. 16. it.], 43–45.

mindössze 6,32 forintot tett ki, vagyis a birodalmi átlagnak kevéssel több mint felét érte el ez az érték. Más irányból szemlélve: Erdély lakosságaránya a birodalomban 5,9% volt, az országos államkölcsönből a nagyfejedelemségre 3% esett.[16] Közelebbről, a kimutatásban a marosvásárhelyi kerület – nagyjából Székelyföld Aranyosszék nélkül, de további limitróf vármegyei, főleg magyar településekkel – szerepelt a legkisebb összeggel, ami egy főre számítva is a legalacsonyabb – az erdélyi átlagnak kb. 60%-át tette ki.[17] A másik végletet a szebeni kerület – nagyjából Szászföld, vármegyei kiegészítésekkel – képezte, ahol az egy főre eső összeg az erdélyi átlagnak közel másfélszerese volt, illetve Brassó város, amely egymaga 800 000 forintot helyezett el, ezzel pedig minden szempontból élen járt a térségben, de akár birodalmi szinten is. A keretösszegen belül a város lakói együtt 400 000-et, a cs. k. biztos/polgármester 50 000-et, a Levantei Kereskedők Grémiuma 77 000-et, a három évvel korábban alakult Kereskedelmi és Iparkamara 30 000-et, a nőszövetség 11 000 forint kölcsönt jegyzett.[18]

Erdélyben jegyzett országos államkölcsön összege[19]

Igazgatási egység	Jegyzett összeg (pengőforint)	Per capita (pengőforint)
Cs. k. helytartóság-elnökség	1 151 885	
Nagyszebeni vidék	4 978 347	9,14
Gyulafehérvári vidék	1 940 326	4,32
Marosvásárhelyi vidék	1 403 540	3,53
Kolozsvári vidék	2 352 220	5,34
Besztercei (Rettegi) vidék	1 684 476	5,26
Erdély összesen:	**13 510 794**	**6,32**

Az országos államkölcsön és köztehervisélés számadatai között korreláció figyelhető meg, 1851-ben az osztrák államkincstár teljes bevétele (beleértve az egyenes és közvetett adókat, illetve minden egyéb bevételt) 192 333 785 forint volt, amiből Erdélyre 4 561 620 forint jutott, vagyis a nagyfejedelemség részesedése ezen a téren 2,37%. Nagyobb adóterheket abszolút értékben Alsó-Ausztria, Csehország, Lombardia és Magyarország hordozott, az államkölcsön jegyzéséhez is ezek a tartományok járultak hozzá nagyobb mértékben. Más oldalról vizsgálva a kérdést, adóterhekhez képest az öt év alatt befizetendő államkölcsön összességében 234%-kal nagyobb terhet jelentett birodalmi szinten, míg Erdélyben ez utóbbi súlya lényegesen nagyobb arányt képviselt, 296% volt. Erdélyben az 1851-ben kivetett, egy főre jutó teljes adóteher 2,55 forintot tett ki, ebből egyenes adó 1,29, közvetett pedig 1,26 forint – az egyedüli tartomány, ahol a direkt adók értéke meghaladta az indirekt adókét, ami Demeter Gábor értékelése szerint főleg azzal magyarázható, hogy még nem bontakoztak ki a piaci-kapitalista viszonyok.[20] Erdélyben a kölcsönjegyzés éves befizetési összege egy főre vetítve megközelítette az egyenes adó összegét (1,29/1,30 forint). E két teher viszonya hasonló lehetett az egyes közigazgatási egységekben is, például a nagyszebeni vidék kiemelkedett a jegyzés terén, ugyanakkor a regionális átlag feletti összeget fizetett direkt adóból, továbbá a közvetett adó is magas volt, valószínűleg megelőzte az előbbi kategóriához tartozó adónemek összegét. A pólus másik oldalán a székely székeket magába foglaló marosvásárhelyi vidéket találjuk, ahol a központi elvonás alacsony szintje megerősíti azt a tézist, hogy a birodalom gazdaságilag legkevésbé fejlett területével állunk szemben.

Az államkölcsön települések szintjére való leosztására vonatkozóan csak töredékes adatokkal rendelkezünk, az informális csatornák valószínűleg nagyobb szerepet kaptak a hivatalos írásbeliségnél, ezt a feltételezésünket nagyrészt igazolja a nagyszámú utólagos, a részletbefizetés nehézségei miatt felmerült panasz. Az összegek kiosztásának pillanatában Erdélyben még

[16] Az 1858 előtti időszakra vonatkozóan a váltóforintot 2:5 arányban (azaz 0,4-es szorzóval) számoltuk át ezüstpénzre, ahol ez indokolt volt. (KÖVÉR György 2012, 35.) A tanulmányban minden érték pengőforintban (Gulden Conventions-Münze) szerepel.

[17] A kimutatásban még az 1851-ben életbe léptetett – az ideiglenes, katonai területi egységekre építő, de már Fogaras-vidéket is betagoló, bár hasonlóképpen „etnikaibb" – közigazgatási felosztás polgári kerületei szerepelnek. A Schwarzenberg tervezetén alapuló, 1861-ig használt újabb polgári igazgatást csak 1854 novemberében ültették gyakorlatba. (DEÁK Ágnes 2016, 630–632. Vö. ELEKES Tibor –GYENIZSE Péter 2012, 121.)

[18] BALOG, Marin Iosif – MÁDLY, Loránd 2003, 115.

[19] SÁL, Fond 135, 223/II. ie. [II. 16. it.], 43–45.

[20] A köztehervisélésre vonatkozó adatokat lásd DEMETER Gábor 2021.

fennállt az ostromállapot, a községek elöljárói nem vélték okos dolognak a felsőbb hatalommal való ellenkezést, amely döntésüket a közelmúlt eseményei igazolták. 1854 tavaszán Sepsiszentgyörgyön nyilvánosan kivégezték a Makk-féle összeesküvés két helyi kulcsszereplőjét, Váradi Józsefet és Bartalis Ferencet, amely esemény a háromszéki általános közhangulatra nyilvánvalóan dermesztően hatott.[21] Ugyanakkor a negyedéves adóhátralékok behajtására a császári pénzügyigazgatás igen sűrűn vette igénybe a katonaságot, csak Kézdivásárhely alkerületben 24 faluba szálltak ki végrehajtásra. Számos esetben a kiszállás több pénzbe került, mint amit a hátralék önmagában képviselt, mint például Tamásfalván, ahol az *executor* feladatát mindössze 10 forint behajtása képezte.[22] A szigor demonstrálása félreérthetetlen üzenetet hordozott, amit az elöljárók is kénytelenek voltak tudomásul venni. Erdélyben volt néhány példa ellenállásra a lakosság részéről, aminek megnyilvánulási formája a hatósággal való szembeszegüléstől elmehetett egészen a felségsértésig.[23] Háromszék a szabadságharcnak kiemelt helyszíne volt, ennek megfelelően a pacifikálása is erélyesebben történt, közvetlen hozadékaként értékelhető, hogy nem voltak hangok a kiosztott kölcsönösszegek ellen.

A puhább meggyőzés eszközeit, úgy tűnik, inkább a birodalom fővárosában és az államhatalom felsőbb köreiben alkalmazták, bár a megszólítottak ez esetben sem térhettek ki a kérés teljesítése alól. Erdélyben Carl von Schwarzenberg kormányzó 50 000 forintot, Haynald Lajos római katolikus püspök 12 000-et kölcsönzött a kincstárnak, a jegyzés nagy promotere, Andrei Şaguna román ortodox püspök pedig 4000-et.[24] Az államhatalmi hierarchia felsőbb köreiben zajló meggyőzés mibenlétére szemléletesen világít rá br. Apor Lázár és fia, br. Apor Károly levélváltása 1854 augusztusában. Az apa 1848 előtt az Erdélyi Udvari Kancellária magas beosztású tisztviselője volt, aki nyugdíjazása után Bécsben élt, a fiút pedig a Bach-rendszer emelte a tartomány egyik magas pozíciójába, a kérdéses időpontban az igazságszolgáltatás főbírójaként tevékenykedett Nagyszebenben. Az apához intézett levél tartalmát nem ismerjük, csupán a Döblingben kelt viszontválaszból következtethetünk, hogy kölcsönjegyzést ajánlott apja figyelmébe. Apor Lázár a lehető legközvetlenebbül szólt fiához, és utasította el a javaslatot: „Azon tanácsodat, hogy az Állam Kölcsönre, a pensiomból 5000 R[énes] f[orint] c[onventions] m[ünze] írjak alá, el nem fogadhattam, hiszen én abból élek, s ha azt csonkítom, s élelmemet a fel küldendő pénzekre alapítom, fel kopik az állam, hiszen az idén mind Magyar Országról, mind Erdélyből (ki vévén ami közelebbről onnan adminisztráltatott) úgy küldötték jövedelmem, mintha az övékből küldötték volna – csak ugyan megtekintvén polgári állásom, s a ti becsületetek (hiszen mai világban csak a vagyonos, vagy akinek vagyonos szülei vannak, csak a becsültetik) a Cs. K. Állami adósságokat kezelő Tárnál (K. K. Staats-Schulden Kaße) augusztus 17-én 10 000, azaz tízezer Rf. c. m. írtam alá, Erdélyben az egyesek közül nem sok írt ennél többet alá."[25] A közlés nyomán levonhatunk néhány következtetést. Br. Apor Károly *pensió*ja – jelentse az a viselt hivatalai nyomán neki járó nyugdíjat, avagy a birtokai után járó jövedelmet – a folyó költségeinek fedezésére szolgált, azt nem kívánta gyümölcsöztetni, bárki is várt el ilyesmit tőle. Ugyanakkor világos, hogy egy jelentős összeget már jegyzett, az állami intézmény pontos megnevezése arra enged következtetni, hogy vagyoni állapota alapján gyakorlatilag ráerőltették, ami viszont neki a tetszését nem nyerte el maradéktalanul. Továbbá azt is kijelenthetjük, hogy br. Apor Károly, a hivatali hierarchián betöltött helyéhez méltó összeget már államkölcsönre fordított, és minden bizonnyal ugyanezt tette a neoabszolutista rendszerben tisztséget viselő elit. Az általuk jegyzett összegek a központi kimutatásokban jelentek meg, nem pedig az illetőség hely szerinti közigazgatási egységénél, igaz, a jövedelmük jelentős hányadát sem ott realizálták.

Az önkormányzatokkal a fellépés már határozottabb volt. Kézdivásárhely város polgármestere nem részletezte a tanács előtt, hogy milyen módon kapták a tájékoztatást a felsőbb hatalom által támasztott hozzájárulási elvárást illetően, a hivatalos levelezésben sincs ennek nyoma, ám az világos, hogy kész tények elé állították, ellenkezésre pedig nem volt mód: „a mostani status hitelben a város részéről 10 000 p[engő] frtot kellett aláírni – melyet feles kiadásaink, szükségeink felhozatala miatt is meg nem tagadhatta." Az összeg előteremtésére vonatkozó határozat még optimizmusról tanúskodik, ám teljesen racionális döntésnek tekinthető. A városnak létezett olyan pénzalapja, amelyből kamatra kölcsönöket folyósított a polgároknak, úgy számoltak, hogy a részletek ebből befizethetőek. Első körben az elhanyagolt kinnlevőségekre szándékoztak támaszkodni: „a kamat nélkül künn heverő pénzösszeget a városnak felszedessenek és erre a célra fordítassanak."[26] A városi tanács gyűlésein napirendre tűzött kérdés végigvezet azokon az újratervezéseken, amelyeket a testület kénytelen volt megtenni, amikor az

[21] Lásd ÁRVAY József 1968.
[22] SÁL, Fond 135, 237/I. ie. [VII. 2. it.], 49, 62–97.
[23] BALOG, Marin Iosif – MÁDLY, Loránd 2003, 117.
[24] Uo., 116.
[25] SÁL, Fond 36, 1853. ie., 398–399.
[26] SÁL, Fond 20, 939. á., 45. k., 1854. augusztus 6. / 51. jkvp.

eredeti elképzelés zsákutcának bizonyult. A községi elöljáróságok is nagyjából ugyanezt az utat járták be: bár nem a városhoz mérhető erőforrásokkal rendelkeztek, a pénz előteremtésének igyekezete számos ponton egyezést mutat. Kézdivásárhely város tanácsának soron következő gyűlésén a pénztáros bemutatta a *restanciariusok* (kamat, haszonbér és gabona árával tartozók) névjegyzékét, a jelenlévők pedig ezek felszólításáról határoztak, egy hónappal később pedig már a nem fizető adósok végrehajtását helyezték kilátásba, majd a hasznot nem termelő ingóságok végleges eladását. Végül a városi pénztár készpénzkészletét kellett igénybe venni, amely lépés a folyó költségtervek felülírását is szükségessé tette.[27] A tanács önerején vállalt 10 000 forint azonban csak a kisebbik részét képezte a városra leosztott teljes összegnek, ezen felül 12 660 forintot közvetlenül a polgárokra kellett terhelni. A többnyire kézműves mesterek a minimális vállalható összeget (20 forint) vagy afelett jegyeztek, a vagyoni állapotot tükröző osztályzatot a városvezetés alkotta meg: a 220 családfő egyenként 20 és 200 forint között vállalt – a későbbiekben mindannyian névre szóló kötvényt kaptak cserébe.[28] Az államkölcsön harmadik részletének befizetése 1854. december 12-re volt előirányozva, Kézdivásárhelyen csak akkorra lépett működésbe a vázolt rendszer, igaz, utána zökkenőmentesen működött, a maradék bő négy és fél évben már nem halmozódott fel elmaradás.[29]

Bereck város tanácsa összesen 25 220 forintot „ajánlott meg", aminek a felosztását az önkormányzat szintén a saját, és a polgárság anyagi erejére alapozta: közel 10 000 forintot a közpénztárra (majorsági vagy allodialis kassza) terhelt, kb. 15 000 forintot pedig a polgárokra osztott le. Két jobb anyagi helyzetben lévő lakos önkéntesen vállalt nagyobb összeget, illetve további 403 polgárra rótt ki ilyen terhet a városi tanács, vagyoni helyzetük vagy előző évben befizetett adóösszegek alapján. A tehetősebb fizetőalanyok a legtöbb településen külön figyelmet kaptak az egész birodalomban, vélhető azonban, hogy a cselekvési szabadságuk nem volt teljes, felsőbb nyomásra valósult meg az „önkéntesség", amint azt magyarországi példa is szemlélteti.[30] Mindenesetre a cs. k. járási hivatalok 1854 decemberében rendeletben utasították a községeket, hogy felosztásnál ezeknek (birtokosok, papok, gazdák stb.) szenteljenek nagyobb figyelmet, másodsorban terheljék a maradék lakosokat, az adótabella szerinti osztályzat alapján, továbbá, hogy az önként aláírókkal szemben lehetőleg kerüljék a kettős terhelést, azaz mentesítsék a maradék lakosságra kivetett rovataltól.[31] A lakosságtól begyűjtött pénzekből Bereck városában sem keletkezett tehát egy olyan osztatlan közös tőke, mint azt kisebb községek esetében látni fogjuk, aminek oka, hogy a legkisebb egyéni vállalás megegyezett a minimálisan jegyezhető összegével, a kötvény pedig névre szólóan kiállítható volt.[32]

Az 1854-es államkölcsön felosztása Bereck városban (pengőforint)

Közpénztár			**9940**
Magánszemélyek önkéntes jegyzései			**220**
ebből:	Papp Péter r. k. esperes		120
	AlexiusVerza káplár		100
Rovatal vagyoni osztályzat szerint			**15 060**
osztály	*teher*	*személyek száma*	*összeg*
I.	80 pfrt/fő	41	3280
II.	60 pfrt/fő	77	4620
III.	40 pfrt/fő	73	2920
IV.	20 pfrt/fő	212	4240
Összesen:			**25 220**

Sepsiszentgyörgy várost illetően az adataink töredékesek, nem ismerjük a teljes összeget, ám azt bizonyossággal megállapíthatjuk, hogy azt egészében a majorsági kassza vállalta magára. Valószínűleg ez az urbanizáció előrehaladottabb állapotával magyarázható: a város ekkor már olyan állandó bevételekkel rendelkezett, amiből a rendkívüli kiadásokat is rendezni lehetett, illetve a közpénztárában olyan

[27] Uo., 1854. augusztus 30. / 73. jkvp.; 1854. október 2. / 87. jkvp.; 1854. október 13. / 90. jkvp.; 1854. november 18. / 125. jkvp.
[28] SÁL, Fond 20, 942. á., 1854/1606.
[29] Uo., 939. á., 1855. január 17. / 13. jkvp.; 1855. február 24. / 38. jkvp.; 1855. március 30. / 65. jkvp.; 1855. május 6. / 87. jkpv.; 1855. július 28. / 150. jkvp.
[30] KÖVÉR György 2011, 182.
[31] SÁL, Fond 20, 942. á., 1854/1606.
[32] SÁL, Fond 135, 264/II. ie. [II/16. it.], 1855/4267.

volumenű tőke halmozódott fel, amelynek kamatoztatására nem volt elég kereslet a polgárság részéről, így az államkölcsön gyümölcsöztetési lehetőség volt számára akkor is, ha az jóval alacsonyabb hozamot biztosított – Erdély nagyobb városaihoz hasonlóan. Ennek a feltételezésnek ellentmondhat az a tény, hogy Sepsiszentgyörgy az elsők között volt, amely alig másfél év után a befizetett kötvényein túladott, illetve hátramaradt befizetéseit is egy helybéli kereskedőnek adta át. Az ellentmondás azzal oldható fel, hogy mivel a kölcsönjegyzés kizárólag a városi közvagyon üzlete volt, ebben rejlett az előnye is: amikor a nagyobb mérvű folyó építkezések jelentősebb készpénzt igényeltek, a kötvényeken csekély veszteséggel túl lehetett adni, a likviditást gyakorlatilag nem korlátolta az államkölcsön.[33]

A Kézdivásárhely város által jegyzett teljes összeg – a közpénztár által vállalt és a polgárságra rótt együttvéve – egy személyre számítva 6,21forintot tett ki, Bereckben ez valamivel magasabb, 8,41forint volt, és joggal feltételezhetjük, hogy a másik két városban, Sepsiszentgyörgyön és Illyefalván is hasonló érték körül mozgott. A községek esetében korlátozott mennyiségű adattal rendelkezünk, a sepsiszentgyörgyi kerülethez tartozó 119 saját önkormányzattal rendelkező település közül csupán 26-ban sikerült azonosítani a jegyzést illető pontos számokat, a területi megoszlás pedig eléggé egyenetlen: a kézdivásárhelyi alkerületből 16, a nagyajtaiból 5, a nagyborosnyóiból 3, az uzoniból 2 község.[34]

Az 1854-es államkölcsön egy főre eső jegyzett összegei a Sepsiszentgyörgy kerülethez tartozó községekben[35]

Sorsz.	Település	Per capita (pfrt)
1	Alsócsernáton	10,00
2	Polyán	9,40
3	Ozsdola	7,47
4	Ikafalva	7,44
5	Nyujtód	7,28
6	Kézdiszentlélek	7,14
7	Kézdimartonfalva	7,10
8	Futásfalva	6,45
9	Al- és Felvolál	5,45
10	Szászfalu	5,28
11	Kurtapatak	5,09
12	Kézdimárkosfalva	4,57
13	Kézdimartonos	4,30
14	Hídvég	4,16
15	Zabola	4,10
16	Esztelnek	4,09
17	Árapatak	3,40
18	Laborfalva	3,31
19	Lécfalva	3,28
20	Magyarhermány	3,21
21	Erősd	3,09
22	Páké	3,00
23	Szárazpatak	3,00
24	Szentivány	2,29
25	Előpatak	2,00
26	Mátisfalva	1,02

Az egy főre eső államkölcsönjegyzés összege Háromszéken meglehetősen nagy különbségeket mutat: legnagyobb értéket, 10 forintot Alsócsernáton regisztrált, míg a legalacsonyabbat Mátisfalva, alig több mint egy forintot. A rendelkezésre álló mintában az egy főre eső felső és alsó medián 4,30, illetve 4,16 forint, ami az erdélyi átlagnak jóval alatta maradt, ám a marosvásárhelyi vidék (város nélkül) átlagát több mint ötven krajcárral haladta meg. Feltűnő, hogy a kézdivásárhelyi járáshoz (alkerülethez) tartozó egyes falvak terhei meghaladták a városokét, illetve azokkal egyenértékű volt, továbbá, hogy a volt Felső-Fehér vármegyéhez tartozó úrbéres települések Al- és Felvolál kivételével a medián alatt voltak (Árapatak, Előpatak, Erősd, Szárazpatak), illetve maga volt az alsó medián (Hídvég), holott ezek földesurai a széki birtokosoknál nagyobb vagyonnal rendelkezhettek. Igaz, esetükben fennáll a hivatalviselés lehetősége, és így a jegyzéseik központilag, a helytartóságon keresztül történtek.

Az államkölcsönnek településen belüli felosztását első körben hasonlóképpen képzelték el a városi tanácsok és a községi elöljáróságok. Mint láttuk, Sepsiszentgyörgy, Kézdivásárhely és Bereck is a közpénz-

[33] SÁL, Fond 14, 918. á., 18. k.

[34] 17 község esetében az állami kölcsönben jegyzett számokat úgy sikerült megállapítani, hogy az 1855. évre vonatkozó költségterveikbe belefoglalták a folyó évi tíz részlet összegét. Az elöljárók a hivatali előírásoknak nem megfelelően vették fel ezt a tételt a községi folyó kiadások közé, a felettes igazgatási szervek ki is húzták belőle, ám ennek segítségével sikerült nekünk kiszámítani a jegyzett összeget. (SÁL, Fond 135, 281/II. ie. [VII. 4. it.]) A további 11 községnél az utólagos panaszokból, községen belüli újraleosztás jóváhagyására vonatkozó levelezésből bukkannak fel a számadatok. (Uo., 281/I. ie. [VII. 4. it.], 1855/1846, 4258; 264/II. ie. [II. 16. it.], 1855/2014, 2728, 3110, 4053, 4142, 4456, 4622.) Összevetve az 1850. évi népszámlálási adatokkal. (DÁVID Zoltán 1994, 132–138.)

[35] SÁL, Fond 135, 264/II. ie., 1855/2014, 2728, 3110, 4053, 4142, 4456, 4622; 281/I. ie., 1855/1846, 4258; 281/II. ie.

tárainak adta a főszerepet, amelyeknek már rutinjuk volt a kölcsönzésben, majd újratervezés után, kisebb súllyal ugyan, de jelentőségük megmaradt. A városi tanácsok visszakozása a likviditásuk korlátozottságának tulajdonítható, azaz nem állt rendelkezésre olyan mennyiségű készpénz, amelyből az államkölcsönjegyzést egyszerre, teljes összegben be tudták volna fizetni, sőt öt év alatti ötven részletben kiegyenlítve is problematikusnak látszott. A majorsági kasszák teljes tőkéje meghaladhatta ugyan az államkincstár által igényelt összeget, ám az kisebb részekben a polgárságnak, kamatozásra volt kiadva, a gyors behajtás komoly veszteségeket eredményezett volna. A hitelezett tőke éves kamatrátája 6–8% között mozgott, ami megegyezett az államkölcsön kibocsájtója által – legalábbis a sajtóban – ígért hozammal a teljes befizetést követő években. Hovatovább a kibocsájtáskori névérték alatti áron értékesítette a kötvényt, amelynek lejártakor a névérték visszafizetését ígérte (ún. *zéró-kupon*), vagyis további 5% hozam kapcsolódott a befizetett összeghez. A községek a fentiekhez képest számottevő hátrányban voltak, mivel az 1854. évi költségtervek tanúsága szerint ritka kivételnek számított, ha a rendes bevételek között felbukkant a *tőkepénzek kamatai* tétel.[36] A falvak szintjén azonban létezett egy más természetű kölcsönzési lehetőség, olyan tőke, amely akkor még nem volt pénztárba tömörítve, és közvetlenül nem a községek kezeltek. Ezek voltak az ún. *árvapénzek*, amire röviden indokolt itt kitérni. A gyámok kötelessége volt a gondnokság alá került személy (főként árva kiskorúak) vagyonának épségben tartása, illetve gyümölcsöztetése és gyarapítása. A vagyoni tömegen belül a készpénz haszonszerzési módját a különböző összegek kamatozásra való kiadása képezte. A tranzakciónak két szereplője volt, a törvényes gyám, mint kölcsönadó, illetve a kölcsönvevő, aki általában egy személyesen ismert falubéli. A község nem húzott hasznot, de az elöljáróság közvetlen ellenőrzést gyakorolt az ügylet felett – kinevezte a gyámot, és igazolta a kölcsönigénylő hitelképességét –, illetve a hiteligény elbírálásában is részt vett, garantálva, hogy a gyámolított személyt nem éri kár. Ezeknek a kölcsönöknek a jellemzői, hogy kisebb összegek képezték a tárgyát – 1858 előtt általában váltóforintban volt kifejezve a pénznem –, gyakorlatilag jelzálogkölcsönként működött, a maga sajátosságaival, a telekkönyv bevezetése előtt. A *kötelezvény* mellé csatolt *becsű-levél* telekkönyvi kivonatnak tekinthető, amelyet nem egy szakosodott intézmény, hanem a község állított ki, helyrajzi szám helyett a dűlő megnevezése és a telekszomszédok neve szerepeltek, illetve a terület kiterjedése és minősége helyett a várható terméskihozatal *(véka féreje)* volt feltüntetve. Ezek tipikusan nem amortizációs kölcsönök: csak a kamat mértékét és annak fizetési menetrendjét rögzítették, a tőke visszafizetési idejét nem határozták meg, bár az igénylő bizonyára kalkulált ennek esedékességével, ezt a határkövet általában a gyámolított nagykorúsítása képezte.[37] A közületi hitelezés eme válfaját Erdélyben központi rendelkezés is szabályozta, majd az 1870-es évek derekán, az összevont törvényhatósági gyámpénztárak létrejötte, illetve a telekkönyv meghonosítása nyomán ez a gyakorlat megszűnt.[38]

A községek számára elsődlegesen ezek az árvapénzek tűntek olyan kelléknek, amelyből az államkölcsön megoldási lehetőségét származtatták, ezt az elképzelést pedig minden bizonnyal a felsőbb hatalmi struktúrák szereplői is osztották – ha éppen nem ebből az irányból érkezett a kezdeményezés. Háromszéken 1854 augusztusának első felében keltek az aláírási listák, amelyek településenként tartalmazták azokat az összegeket, amelyeket a nevesített árvák vagyontömegéből a hivatalos gyámok jegyeztek. A rendelkezésre álló kimutatások ebben az esetben sem teljesek, ebben a keretben a legnagyobb összegeket Kovászna (420 forint, 13 árva pénzéből), Zágon (440 forint, 8 árva pénzéből) és Maksa (150 forint, 4 árva pénzéből) községekből ajánlották meg, illetve vannak ehhez mérhető összegek, ám nem derül ki, hogy mely településről van szó. A legtöbb esetben azonban száz forintnál kevesebb pénz gyűlt össze ilyen módon. Összességében, az egy főre jutó összegek átlagából visszaszámítva, az árvapénzekből

[36] A felsőbb utasításra összeállított költségvetések bevételi tételei: 1. Pénztári maradvány; 2. Haszonbérek; 3. Tőkepénzek kamatjai; 4. Terméneyek eladásából; 5. A község kezelése alatti javak jövedelme; 6. Polgárosítási díj; 7. Rendkívüli bevételek / Rovatalok / Kölcsönök; 8. Másszerű bevételek. Az 1853/1854. évre vonatkozóan 36 községi költségtervvel rendelkezünk. (SÁL, Fond 135, 239. ie. [VII. 4. it.], 14–298.) Ebből mindössze Kézdiszentlélek község könyvelt el tőkekamat-jövedelmet, 75 pengőforintot, ami a teljes bevételének 9%-át tette ki. (Uo., 105–112.)

[37] Árvapénzek kötelezvényeire és becsűleveleire lásd SÁL, Fond 135, 213. ie. (II. 5. it.), 91–92, 106–107; Fond 9, 841. á., 1887/634, 54–65.

[38] A nagyszebeni helytartóság 1854/18827 sz. rendeletét közületi kölcsönzés szabályozására vonatkozóan lásd SÁL, Fond 135, 213. ie. (II. 5. it.), 124–127. Az árvaügy törvényhatósági szintű kezelését 1867-ben indítványozta Háromszék közgyűlése. (SÁL, Fond 8, 910. á., 37. k., 1867. július 19. / 82. jkvp.) Az 1873-ra vonatkozó árvaszéki elnöki jelentésből az derül ki, hogy gyakorlatilag csak a járások szintjén történt meg az összevonás, még különálló „tömegesített pénztárai" voltak Kézdi-, Miklósvár-, Orbai- és Sepsiszéknek (Uo., 40. k., 1875. június 24. / 6. jkvp.) ezek az 1870-es évek végén olvadtak egybe, *Háromszékmegyei összesített gyámpénztár* elnevezés alatt. Kézdivásárhely, Sepsiszentgyörgy és Bereck városok kasszái továbbra is különállóan működtek. Az 1886. évi számadást lásd Fond 9, 841. á., 48. k., 1887. június 24. / 41–45. jkvpk.

befolyt pénzek a községek által jegyzett országos államkölcsönnek mindössze 1–10%-át tették ki, és megállapítható, hogy a városokhoz viszonyítva, az aktív lakosságra nagyobb terhek vártak.[39] A második lépésben háromszéki községekben zömében az a modell érvényesült, amelyet Bereck város esetében is láttunk, azaz az elöljáróságok a tehetősebb személyeket szólították fel önkéntes jegyzésre, majd miután ez a lehetőség is elégtelennek bizonyult, a lakosság többi részére terhelték a maradékot, rovatalozás útján, ennek kivetési kritériumai azonban eléggé színes képet mutatnak.

A terhek településen belüli leosztása még nem volt végleges az első két részlet esedékessége időpontjában, a községi elöljáróságok ez alatt lázasan keresték a megoldást. A cs. k. kerületi hivatal falragaszokon tette közhírré, hogy ha a részletfizetés nem történik meg határidőre, akkor 6% büntetőkamatot vetnek ki a kölcsönjegyzőre, ha pedig a befizetés megszakad, akkor a teljes addigi befizetés az államkincstárra száll – a pénz behajtásának a felelősségét pedig közvetlenül a falusi testületekre hárították.[40] A behajtást kezdetben az államapparátus keretében létrehozott adóhivatalok végezték, ám az ezzel járó pluszköltség a községekre hárult. A felmerült panaszok nyomán, 1855 tavaszán a cs. k. járási (alkerületi) hivatalok végül az önkormányzatok hatáskörébe utalták a behajtás feladatait is.[41] A fizetési képesség, illetve hajlandóság nem idomult maradéktalanul a felsőbb elvárásokhoz, a hetedik részlet esedékessége (1855. május 6.) után például a sepsiszentgyörgyi kerületi hivatal 13 településen rendelt el kényszervégrehajtást a hátralékok miatt.[42] Kézdivásárhely járásban a nyolcadik részlettel nyolc önkormányzat és több magánszemély volt restanciában, összesen 2184 pengőforinttal, amely összeg később sem apadt, a tizedik határidő elteltével ez már 3600 pengőforintot tett ki, amely szintén nyolc község, illetve 26 magánszemély hátralékát képezte.[43]

Falu határán belül a legnagyobb összegnek általában a rovatalból kellett összegyűlnie, amit különféle módon ültettek gyakorlatba. A rovatal egyik leggyakoribb válfaja az volt, amikor földbirtok nagysága szerint vetették ki, ami elsősorban a nem helyben lakó birtokosokkal vezetett konfliktushoz. Így történt ez Lécfalván, amely ellen a szomszédos Orbaitelek bírója, Soós Ignác tett panaszt, miután sérelmesnek érezte, hogy az ott földterületekkel rendelkező falusfeleit fizetésre szólították fel, miután lakhelyükön már belefoglalták őket a rovatalozottak névjegyzékébe. „a Létzfalvi tisztelt elöljáróság engemet már két úttal hivatalosan felszólított az iránt, hogy a határjokra bé bíró Teleki egyénekkel minden ottan lévő egy véka féreje szántó földjükről fizessenek a Létzfalvi Közönségnek az államkölcsön pénze fedezésére …egy holdról 4 pengő forintokat!!" – állt a folyamodásában. Az eset kivizsgálása során tisztázódott, hogy előzetesen a községgyűlés az államkölcsön fedezésére a helyi lakosokat a személyes keresetadójuk felét kitevő többlettel rótta meg, illetve a – vetésforgó szerint felosztott – három határban lévő földjeiken a termésmennyiség szerint vetett ki pénzben kifejezett terhet. Ez utóbbi kategóriába estek bele a szomszéd falu lakói, akiknek a jogorvoslati igénye eredményeképpen újraosztották a hozzájárulást, és immár differenciáltan, de továbbra is a panaszlók kárára történt ez meg: a Nyilas nevű dűlőn egy véka féreje után helyiek 15, idegenek 30 pengőkrajcárt fizettek. Ugyanekkor a község közvagyonát is kénytelenek voltak a részletek fizetésébe bevonni, az ide tartozó szántó és kaszáló haszonbérét erre a célra fordították.[44] Feldobolyban egészében a helyben leggyakrabban előforduló egyenes állami adónemek alapján vetett ki községi pótadót az elöljáróság: „falvánknak nincs anyagi jövedelme, hogy mind az államkölcsönt, mint egyéb költségeket fedezhessen. Célosnak láttuk az Államkölcsön fedezésére megkívántató pénzösszeget felróni, melyre nézve, tekintetbe vétetvén a fő és birtokadó, mely tészen összesen 688 pfrtot".[45] A pótadó természeténél fogva azokat sújtotta jobban, akik az alapul szolgáló állami közteher címén nagyobb összeget fizettek, így történt ez Zalánban, ahol „az egyenes adó után kétszeri rovatalt" vetettek ki. A falu legnagyobb birtokosa, Séra Lajos ezután kezdte ellenszegülésre biztatni a falusfeleit, azt hangoztatva, hogy rovatalt csak a marhák után lehet kivetni. A kérdőre vont nagygazda ezután kijelentette, hogy az államkölcsönt a község vállalta, ergo annak vagyonát terheli az adósság, nála pedig nem zálogolhatnak. A lázításnak foganatja lehetett,

[39] Az árvapénzeknek az országos államkölcsönre fordításáról lásd SÁL, Fond 135, 223/II. ie. (II. 16. it.), 5–32; 264/II. e. (II. 16. it.), 1855/2080.

[40] Ez a kitétel szerepelt a kölcsönkötvényeken (Anlehens-Schein über die Einzahlungen auf des Anlehen von 26. Juni 1854.), ám ezeket a községek csak 1859-ben kapták kézhez, amikor a teljes összeget törlesztették. A falragasz szövegét lásd SÁL, Fond 14, 914. á., 219. ie. (VII. 8. it.), 5; Fond 20, 939. á., 1885/889. ikt.

[41] SÁL, Fond 135, 264/II. ie. (II. 16. it.), 1855/664.

[42] Uo., 281. ie. (VII. 4. it.), 1855/2921.

[43] Uo., 264/II. ie. (II. 16. it.), 1855/2730, 5000.

[44] Uo., 264/II. ie. (II. 16. it.), 1855/1534.

[45] Uo., 1855/1680. A községi pótadó az 1850-es években nem volt használatos az adminisztráció nyelvében, akkor minden pluszterhet egységesen rovatalnak neveztek. A pótadó megnevezés az 1871-es községi törvény hatályba lépése nyomán terjedt el Háromszéken.

amit az elöljáróság nem tudott kezelni, és kétségbeesetten próbálta a felsőbb hatalomra átruházni a rendezés feladatát, a patthelyzetből csak egy harmadik út vezetett ki.[46]

A községi rovatal leggyakoribb formája azonban a családfők vagyoni állapota alapján kivetett közteher volt. A vagyoni osztályzatok egyik válfaját, a földbirtok szerintit – amint Lécfalva esetében is láttuk – nem a földbirtok nagysága szerint állították össze, hanem a birtok kihozatalának számadatai szerint, sajátos helyi mértékegységet alkalmazva, amely viszont közeli rokonságot mutat a kataszteri tiszta jövedelem fogalmával, annak egy kezdetlegesebb – és nyilván kevésbé egzakt – változata. A vagyonok másik fajta osztályzásának tárgyát a tulajdonolt élő állatok képezték, ezeket fajtánként súlyozták, referenciának pedig a szarvasmarha számított. Ez utóbbi amolyan alapértelmezett osztónak tekinthető, példa erre Szentivány esete, ahol 1854 őszén a birtokosok egy része önként jegyzett kölcsönt, a fennmaradó összeget pedig a helyszínre kiszállt cs. kir kerületi biztos, Kovács István kapitány személyesen osztotta szét a vonakodó birtokosok között.[47] A vagyoni osztályzatok e két utóbbi típusát a kortársak méltányosabbnak ítélték meg, ez általában kevesebb súrlódást generált, mind intenzitásában, mind pedig szám szerint – amint az a képződött iratmennyiségből kikövetkeztethető.

A városokban az önkéntes kölcsönjegyzések befizetései különösebb akadályok nélkül megtörténtek, ezzel szemben a falvakban ez is kihívás elé állította a behajtókat. Általános elégedetlenséget eredményezett a kettős törlesztés, vagyis az olyan eset, amikor egy nagyobb birtokost az önkéntes jegyzése mellett rovatallal is megterheltek. Az állami közigazgatás ennek az eshetőségének az elkerülésére időben figyelmeztette az önkormányzatokat, mégis számos esetben megtörtént, többnyire olyanformán, hogy az érintett fél a lakhelyének számító községben önkéntes kölcsönadóként szerepelt, egy másik településen fekvő birtoka után pedig rovatalt vetettek ki. Erre példa a Kézdiszentléleken lakó Könczei Antal „ki falvánkban [Kurtapatak NB] a legnagyobb szerű birtokos a Status (állam) kölcsönben a méltóságos járási hivatal közben jöttével, s jóváhagyásával 1 forint és 30 kr[ajcár] pengőpénzzel rovatott meg … nem fizette meg, sőt ingerülten azt felelte, hogy 100 pengőt ezen kölcsönbe önkéntesen ajánlott, s annálfogva sem ide sem Szentlélekre nem fizet."[48] Ugyancsak Kézdiszentléleken bukkant fel Bartos József kettős törlesztési esete, aki kategorikusan tagadta, hogy önkéntesen jegyzést írt volna alá, és csak az egyenes adója után kirótt összeg fizetésére tanúsított hajlandóságot: „Kis Kászon helyiségben fekvő 101 öl kiterjedésű laktelkem után azon rám kirótt 20 pengő rft államkölcsönt – akkor is midőn hatszoros adóm után havonként, vagyis részletenként egy-egy pengő rftot köteles vagyok fizetni a község összes lakói között – mivel merő tévedésből írattam bé a magánkölcsönzők közé, soha megfizetni nem tudom."[49] A tényleírás kapcsán joggal merülhet fel a gyanú, hogy a községi elöljáróságok tévedésből sorolhattak be egyes személyeket a magánkölcsönzők közé, hovatovább a szándékosság is vélelmezhető, amikor ennek a kategóriának a képviselői megtagadták a törlesztést. Például, 1855 tavaszán Polyánban a 200 forinttal nyilvántartásba vett római katolikus lelkészt és további három, egyenként 20 forintot jegyzett birtokost panaszolt fel az elöljáróság a törlesztés megtagadása miatt.[50] Márkosfalva községbena magyarzsákodi illetőségű, de oda bebíró Horváth István nagybirtokoson szokatlanul nagy, 1000 forintot meghaladó teher volt. A jegyzés körülményei homályban maradtak, ám az *angariá*t egy darabig bizonyára rendesen fizette, mert csak a kilencedik részlet esedékessége után történt ellene intézkedés a mulasztása miatt. Ekkor a község vezetőtestülete végrehajtást kezdeményezett ellene: „Horvát István úr őszgabonája terméséből az írt 21 pfrt összegig elégtételt".[51]

A kölcsön részleteinek felhajtása nagyobb arányban 1855 nyarán kezdett akadozni, május folyamán már több településről jelezték a cs. k. kerületi biztos irányába, hogy megoldást tőle várnak, az elöljárók igyekezetei gyakorlatilag megfeneklettek. Futásfalván jelentős tömeg, összesen 53 családfő – vagyoni osztályzat alapján 4, 3, 2 és 1 forinttal megterhelve – tagadta meg az együttműködést, akiknek névsorát a községvezetés felterjesztette az adminisztrációhoz, katonai végrehajtást követelve ellenük.[52] Lemhény elöljárósága is karhatalomért kiáltott: „méltóztat ezen hanyag és nyakas népnek fölébresztésére a közönségünk nagyságát nézve, bár 4 katona executort Bereck mezővárosában állomásoló katonai parancsnokságtól mentül előbb, s ha lehetséges lehetne még holnap kieszközleni."[53] Polyán bírója a kerületi hivatalra próbálta átruházni a döntést, miután a szegényebb családoktól nem sikerült pénzt kicsikarni, a zálogolt vagyontárgyaikat nem váltották ki, azokat elárverezni sem sikerült.[54] Eltérő álláspontot képvi-

[46] SÁL, Fond 135, 281. ie. (VII. 4. it.), 1855/6385.
[47] Uo., 325. ie. (VII. 4. it.), 1856/1846.
[48] Uo., 264/II. ie. (II. 16. it.), 1855/2024.
[49] Uo., 1855/2097.
[50] Uo., 1855/2261.
[51] Uo., 1855/3447.
[52] Uo., 1855/2014.
[53] Uo., 1855/3532.
[54] Uo., 1855/2167.

seltek Kurtapatak vezetői, akik határozottan a lakosság oldalán álltak, azok anyagi terheinek enyhítését tűzték célul, nem csak a sanyargatás kényelmetlenségét szándékoztak továbbadni a felettes hatóságnak. Első folyamodványukban közölték, hogy a falura kirótt összeget nem tudták méltányosan felosztani a lakosok között, az addigi részleteket a község tulajdonát képező egyes vagyontárgyak eladásából sikerült fedezni, továbbá a szomszédos Bélafalvát és Csomortánt hozták fel példának, mint vagyonosabb, ugyanakkor államkölcsönnel kevésbé leterhelt községeket, és ezekhez hasonló eljárást kértek maguknak. „A magas kormány kegyes intézkedéseivel népeinek csak boldogulását, de koldusbotra jutását nem célozza soha. Ide mutatnak személy s vagyon bátorság és közjóllétre irányzott minden rendeletei, melyek a nép iránti szeretetnek mindannyi kifolyásai. …Méltóztassék felterjesztésünket – miszerint e kerületben a legszegényebb falvánknak az államkölcsönből valószínűleg tévedésből történt rovat kiszabásával túlterheltetett és ha ezen államkölcsön rovat lefizetésére szoríttatik, kikerülhetetlenül koldus botra jutand – felkarolni, s falvánkat a koldusbottól megmenteni" – szólt a hangnemében konfliktuskerülő petíció, amelyet később hiába ismételtek meg, csak annyira lágyította meg a címzett szívét, hogy a tehernek a falun belüli, méltányosabbnak tűnő újraelosztását hagyta jóvá.[55]

A községek által jegyzett államkölcsönösszegek sorsát illetően a vízválasztó a 8. és 9. részlet esedékessége körül kezdett körvonalazódni, vagyis a legtöbb helyen ekkor hoztak döntést arról, hogy továbbra is fizetik-e azt, avagy megszabadulnak az esetenként már nyomasztóvá vált tehertől. A második lehetőség – mint már a bevezetőben említettük – abban állt, hogy a kölcsönzők a névérték alatt eladták a kötvényeiket bankházak megbízásából tevékenykedő ügynököknek, amely jelenség 1854 végétől kezdett nagyobb méreteket ölteni.[56] Háromszék területén az első ilyen természetű kötvényeladás Laborfalva községé lehetett, amelyet 1855. június 6-án kezdeményeztek. A községre összesen 1400 forint volt kivetve, amely összegnek a törlesztése pedig 42 marhatulajdonos gazdára volt leosztva. Az eladási ügylet lebonyolításáig a község 280 forintot törlesztett az államkincstár irányába, ennek az összegnek 229,50 forinton történő kiváltására tett ajánlatot Constantin Nicolaus brassói kereskedő, ehhez pedig a felsőbb hatalom áldását adta, így vásárló az 1400 forint névértékű kötvényért valóságban1279,50 forintot fizetett a falu, a kollektív kár pedig 50,10 forint volt.[57] Ezzel egy időben négy volt úrbéres község lépett hasonlóan: Hídvég, Árapatak, Előpatak és Erősd szintén egy brassói kereskedőnek, bizonyos Csergidánnak adta el a kötvényeit, aki az előbbihez hasonló feltételek mellett vette át az adóssághalmazt: az addig befizetett összeg 85%-át adta vissza a községeknek.[58] Zalán község szorult helyzetéből úgy szabadult, hogy a sepsiszentgyörgyi szeszgyárosnak, Kupferstich Jakabnak nyolc évre haszonbérbe adta az italmérési jogot, aki ezt azzal ellentételezte, hogy vállalta a maradék 2800 forintnak az államkincstárba történő befizetését.[59] A volt Kézdiszékben Kézdiszentlélek nagyközség az állami egyenes adózókra kivetett pótadóból gyűjtötte össze a kölcsön részleteit, ennek behajtása itt is akadályokba ütközött, ezért alkalmanként az elöljáróság a folyó költségvetéséből pótolta. Ezeknek a pótlásoknak a visszafizetése miatt kezdeményezték a kölcsön egy kisebb részösszegének, 1000 forint névértékű kötvénynek az eladását, amelyért 800 forintot kaptak kézhez.[60] Ikafalva kész tények elé állította a cs. k. járáshivatalt, amikor bejelentette, hogy a 9. ráta befizetése után államkölcsönkötvényét eladta a kézdivásárhelyi Fejér Lukács kereskedőnek.[61] Ezekhez mérten a városoknak látszólag nagyobb mozgásterük volt, amint az a közpénztárak terhelhetőségéből is tapasztalható volt. Bereck város mégis ugyanazokkal a nehézségekkel küszködött a polgárságára kivetett rovatal behajtásánál, mint a térség falvai – ami pedig saját maga falusias jellegével magyarázható. Elsősorban a szegényebb rétegek fizetésképtelensége miatt panaszolt a tanács, majd végül a 9. részlet után a városi képviselő-testület olyan határozatot hozott, hogy a már befizetett összeg kötvényeit pénzzé teszik, a befolyó összeget pedig a hátralévő részletek törlesztésére használják fel: „azon árban, minőbe a bécsi börzét utánozva a kerületben eladható". A kötvényezett összeg 6305 forint volt, a remélhető készpénz pedig 15-20%-kal kisebbedett, az ismert gyakorlat szerint, amivel pedig a majorsági pénztár terheit enyhítették, illetve a polgárságét, az újraszerkesztett rovatali osztályzat szerint.[62] Sepsiszentgyörgy tanácsa 1856 közepén döntött arról, hogy az államkölcsönügyletből teljesen és azonnal kilép. Ennek közvetlen mozgatórugója az volt, hogy már a jegyzés megkezdése előtt építés alatt állt a vendéglőt és más üzlethelyiséget is magába foglaló emeletes városháza, amit végül *Schwarzenberg-csarnok* elnevezés alatt nyitottak meg 1857. év végén. Az építkezés önmagában is jelentős terhet jelentett a város anyagi lehetőségeihez képest,

[55] Uo., 1855/2166, 2728, 3208, 3777, 4055.
[56] DEÁK Ágnes 2007, 185.
[57] SÁL, Fond 135, 281. ie. (VII. 4. it.), 1855/4649.
[58] Uo., 1855/3377, 4258, 4902.
[59] Uo., 1855/6385, 7071.
[60] SÁL, Fond 135, 264/II. ie. (II. 16. it.), 1855/4142.
[61] Uo., 1855/4622.
[62] Uo., 1855/2187, 3252, 4267, 5118.

az államkölcsön pedig többletkényelmetlenség volt a pénztára számára. Az eladási ügylet lebonyolítását arra a Kupferstich Jakabra bízták, akinek némi jártassága már bizonyára volt ezen a téren. Az 1856/1857. évi számadásokban a rendkívüli kiadások egyik tétele ekképpen van megfogalmazva: „Kupferstich Jakab úrnak Status Papírosok kiváltása és eladás a n[e] m[e]s Tanácsnak 4-ik számú utalványára rápótlást fizettem 739,48 frt."[63] Tehát a szeszgyáros névértéken kivásárolta a várostól a befizetett összeg szerinti kötvényeket, ugyanakkor magára vállalta a további befizetéseket, a városnak pedig az egész ügylet 739,48 forintjába került. A rendes éves jövedelmei a városnak 9623,32 forintot tettek ki, ebből egyedül Kupferstich 3263 forintot fizetett be pálinkaárulási árenda címen.

Kézdivásárhely városa 1855 májusától kezdődően kezdte kézhez kapni az államkölcsön kötvényeit a befizetések szerint. Első alkalommal 1230 forint értékben – 1 db 500; 6 db 100; 1 db 50; 4 db 20 forint névértékű kötvény – nyugtázott a közpénztár, ugyanakkor a polgárok részére 640 forintnyi – 23 db 20 forint névértékű –, névre szóló kötvény érkezett, amelyet az érintettek át is vettek. A következő két és fél évben pedig majdnem minden tanácsülésen napirenden volt ezeknek az értékpapíroknak a kiutalása és szétosztása.[64] Két hónappal később a város képviselőtestülete arról döntött, hogy a közpénztár számára addig kiadott, 2260 forint névértékű papírt folyóvá teszi a „cursus szerint", azzal a céllal, hogy a soron következő részleteket abból fizeti be.[65] A későbbiekben ilyen célú kötvénybeváltás nem történt, ám időközben Kézdivásárhely is emeletes városháza építését kezdeményezte, a vállalkozást 1857. év végén Tóth Sámuel vállalkozó nyert el, 16 490 forint ellenében. A tanács számvetéséből kiderült, hogy a közpénztár tőkéjének nagyobb része a polgárok kezére volt kiadva kamatozásra, tehát gyors behajtása kétséges volt, a különféle haszonbérek restanciái sem kecsegtettek jobb kilátásokkal: „az egyéneknél künn lévő összegeket sok utána való járás, sőt törvényes kereset útján se lehetvén hirtelen felvenni". A vállalkozó rugalmasnak mutatkozott, és a kölcsönfelvételnél kedvezőbb ajánlatot adott elő a város közgyűlésének: „a pénztelenség miánn Tóth Sámuel úr azonban a tanácsos hütösséget igen természetesen fizetésre unszolá, hogy az építést erélyesen folytathassa, hogy ezen kívánatos céljában hátramaradást ne szenvedjen, felhozá azt is, hogy a Status Obligatiok a község pénzével fizettetvén, adná át a község, és ő jelenleg pénzt véve fel rá, ha bégyülend a város cassájára tartozóknak a künnlevő pénz, s őt kifizetendik, vissza fogja váltani."[66] Az elhatározást tett követte, azonban másfél évvel később az összesen 1740 névértékű kötvényeknek már hűlt helye volt, a vállalkozó kénytelen volt eladni, de igyekezett megnyugtatni az érdeklődő tanácsot: „ha nékem teljebeli összeg készpénzben kifizetődik, én 40 napok alatt azokat visszaszerzem, s visszaadom, mert most sokkal olcsóbban bé szerezhető, mint mennyibe akkor által adtam."[67] Az ügy a cs. k. járási hivatal számára kiváló alkalmat kínált, hogy azzal a városi képviselőtestületet vegzálhassa, arra igyekezett kötelezni az inkriminált határozat megszavazóit, hogy saját zsebükből vásárolják vissza az értékpapírokat, és hiába érveltek azok, hogy a névérték és reálérték közötti árrés még mindig kevesebb veszteséget okozott, mint egy esetleges 6%-os kölcsön, a nagyszebeni helytartótanács is hajthatatlannak mutatkozott. Végül legfelsőbb szinten a bécsi Belügyminisztérium igazat adott a városatyáknak.[68]

A részletek befizetése körüli nehézségek azonban nem kizárólag az adósság részleges, illetve teljes eladására sarkallták az önkormányzatokat. A tehermentesítés másik válfaja – amelyet úgy tűnik a felsőbb hatalom is inkább pártolt – a lakosságra kirótt terheknek az újraelosztásában merült ki. Háromszéken az első ilyen megoldással Nyujtód községben találkozhatunk, 1855 őszén, ahol a jegyzett összegből kivonták a már befizetett összeget, a maradék adósságot pedig újraszerkesztett rovatali lajstrom szerint osztották újra, a családfők vagyoni helyzete (földterület) alapján.[69]

[63] SÁL, Fond 14, 918. á., 185 k., 26.

[64] SÁL, Fond 20, 939. á., 45. k., 1855. május 22. – 1857. december 4. közötti tanácsülések.

[65] A városi kasszát illető összeg egy részlete 250 forint volt, a névérték alatt értékesíthető kötvényekből tehát legfeljebb nyolc részlet törlesztését lehetett megoldani. (SÁL, Fond 135, 264/II. ie. (II. 16. it.), 1855/3978; Fond 20, 942. á., 1855/722.)

[66] SÁL, Fond 20, 942. á., 1858/27.

[67] Uo., 1859/1163.

[68] Uo., 1859/1463, 3559.

[69] SÁL, Fond 135, 264/II. ie. (II. 16. it.), 1855/4053.

Eredeti és újraszerkesztett kivetési lajstrom Nyujtód községben

Eredeti (1854. ősz)				Újraszerkesztett (1855. ősz)			
Osztály	**Összeg/ fő (pfrt)**	**Terhelt személy**	**Összesen (pfrt)**	**Osztály**	**Összeg/ fő (pfrt)**	**Terhelt személy**	**Összesen (pfrt)**
I.	150	1	150	I.	80	10	800
II.	65	7	455	II.	60	40	2400
III.	55	9	495	III.	40	26	1040
IV.	45	14	630	IV.	15	35	525
V.	40	45	1800	V.	10	21	210
VI.	30	37	1184	VI.	5	55	275
VII.	25	19	475				
VIII	15	55	825				
Összesen:		**187**	**6014**	**Összesen:**		**187**	**5250**
					Addig befizetve:		750
				Kötvény összege:			**6000**

Az újraszerkesztett osztályzatok a jobb anyagi helyzetben lévő alanyok terheit növelték valamenynyivel, a szegényebbekét pedig általában valamelyest csökkentették. A kézdivásárhelyi járási hivatal ezt a metódust hagyta jóvá a nehézségek miatt korábban drámai hangon panaszló Kurtapatak elöljáróságának, illetve Peselneknek, közvetlenül a nyujtódi eset után.[70] Végül pedig a felsőbb hatalom ennek a módszernek az alkalmazására szorította rá Márkosfalva községet, miután annak sajátos javaslatait megbuktatta. Márkosfalva a tizedik részlet befizetése után látta szükségét az újratervezésnek. Első körben az elöljáróság legelőből kaszálóvá minősítette a Pázsint nevű dűlőt, azt pedig 200 egyenlő parcellára osztotta, és a parcellákat évi öt forint ellenében a faluban birtokos családfőknek kényszerbérletbe adta. Ennek az egyedi eljárásnak más indoka nem lehetett, mint az, hogy a rovatalnak némi kézzelfogható ellentételezését érezzék a falusfelek, ám így azokat a legeltetés lehetőségétől fosztotta meg a vezetőtestület, az ellenállás miatt pedig végül le kellett mondania e tervről. Második nekifutásra azt határozták el, hogy ugyanabból a területből szakítsanak ki egy részt, amelyből az államkölcsön maradék összegét, 3000 forintot egyben be tudják fizetni. Ezt a tervet közvagyonvédelmi indokokkal már a járási hivatal kaszálta el, és helyettesítette a terhek újraelosztásával.[71]

Az országos államkölcsön utolsó részletének esedékessége 1859. augusztus 24. volt, ezt az időpontot követően is számos példa ismert, amikor községek készpénzzé tették a kötvényeiket. Amint láttuk, az értékpapíroknak már attól kezdődően volt forgalmuk, hogy a tulajdonosaik kézhez kapták. A névérték és reálérték közötti különbözet kezdetben 15, majd általában 20%-ot tett ki, ez a rés pedig később tovább növekedett – amint a kézdivásárhelyi építési vállalkozó vallomásából kiderült. A jegyzés befizetéseinek lezárulása után, 1862–1870 között Bodzaforduló, Szitabodza és Étfalva községek adtak túl bizonyíthatóan a kötvényeiken a Főkormányszék jóváhagyásával. Egyedül Szitabodza esetében ismert, hogy a bejövő összeget egyház javítására fordították, ám a másik két esetben is joggal feltételezhetjük, hogy valamely konkrét cél, és nem csupán a folyó kiadások emésztették azt fel.[72] Ebben a korban még meglehetősen homályos volt, hogy az adásvételből származó összeg az annakidején megterhelt birtokost, vagy a polgári községet illette-e, a korabeli gyakorlat azonban arra enged következtetni, hogy utóbbi – amelynek a nevére volt kiállítva egyébként a kötvény – rendelkezhetett vele. A tapasztalható készpénzhiány a magyarázata a közforgalmának, illetve annak, hogy több sepsiszéki település a Székely Mikó Kollégium jogelődjének számító tanintézmény alapításakor tett felajánlásait a tárcájában lévő államkölcsönkötvények egy részéből honorálta, így például Uzon, Szotyor, Eresztevény és Aldoboly 1862–1865 között szerzett erre jóváhagyást a Főkormányszéktől.[73] Az ilyen természetű, közcélú felajánlások nem tekinthetők helyi sajátosságnak, amit jól példáz, hogy a Magyar Tudo-

[70] Uo., 1855/4425, 4780.
[71] Uo., 1855/4456, 4566.
[72] SÁL, Fond 8, 910. á., 21. k., 1863/919, 4021, 5750, 6654; 23. k., 1864/4535; 30. k., 1870/1138, 3188, 5453. ikt.
[73] SÁL, Fond 171, 2. ie., 13–16.

mányos Akadémia budapesti székházának építésére számtalan, főként 20 forintos kötvény felajánlása történt a polgárság részéről 1860-ban, illetve azt követően is.[74] A brádi (Hunyad vármegye) román gimnázium is javarészt a környékbeli településekről összeadott kötvénypénzekből jött létre.[75]

Az országos kölcsönakció kérdésére vonatkozó eddigi legjelentősebb munka a kötvények további sorsát nem követi nyomon, magyar recenzora, Deák Ágnes indokoltan hiányolja ezt: „Másrészt a jegyzett összegek behajtásával megszakadt a történet, pedig érdekes lenne tudni, hogy az állam azután milyen ütemezésben, milyen mértékben teljesítette visszafizetési kötelezettségeit."[76] A nagytotált tehát nem látjuk, a háromszéki visszafizetésekkel kapcsolatban a rendelkezésre álló adatok is meglehetősen korlátozottak. Községi szinten 1864-ben kibukkan egy elöljárósági számadási ügy Futásfalván, ám ez csak az iktatókönyvek szintjén, maga a tudvalevőleg szűkszavú, tisztázó ügyirat nem maradt fenn, így nem tudjuk pontosan, hogy a jegyzés vagy a részletfizetések utóéletéről van-e szó, esetleg az állam által visszafizetett tőke kezeléséről.[77] Háromszék főkirálybírója 1864. év elején terjesztett fel kimutatást a Főkormányszékhez a községek államkölcsönhelyzetére vonatkozóan, erről ugyanúgy csak az iktatókönyvi bejegyzés maradt fenn. A miklósvári alkirálybíró a kimutatást minden további megjegyzéssel küldte, a kézdi esetében Maksa és Lécfalva községeknél akadt valami magyaráznivaló, míg a sepsi „a még meglévő államkölcsönről" terjesztette fel a listát, mintegy jelezve, hogy a legnagyobb arányban ebben a székben adtak túl időközben a kötvényeken.[78] Az országos államkölcsönnek a háromszéki községek háztartásaira gyakorolt hatásáról azonban ezen a ponton megvonható egy részleges mérleg, ugyanakkor a következő évtizedekre vonatkozóan is előrebocsájtható néhány megállapítás. Az államkincstár valamikor az 1860/70-es évek fordulóján névértéken visszaváltotta a kötvényeket, és bizton állítható, hogy ez nem sorsolással történt, hanem nagyjából egyszerre, azonos feltételek mellett nyílt meg a lehetőség a kölcsönadók számára. Ez az esemény a városok közvagyonára, közvetett módon pedig a háztartásaikra már jelentéktelen mértékben vagy egyáltalán nem volt hatással, mert mint láttuk, a majorsági pénztárak által jegyzett összegek zömét korábban névérték alatt folyóvá tették. Kézdivásárhelyen a polgárság bizonyosan névre szólóan kapta kézhez a kötvényeket, Bereckben pedig ez valószínűsíthető – a kivetett rovatal megegyezik a kötvények minimális összegével, illetve annak szorzott számával –, így az érintettek magántulajdonát képezte a visszaszármaztatott befizetés is – értelemszerűen nem követhető nyomon ezek további sorsa a közigazgatás által képzett iratokban. A községek esetében viszont a lakosságra kivetett rovatal a jegyezhető összeg töredékét képezte, így technikailag is kivitelezhetetlen volt a névre szóló kötvény kiállítása. Ebből kifolyólag, az értékpapír kedvezményezettjeként az érintett helység nevét tüntette fel az adóhivatal, következésképpen azok a községek, amelyek időközben nem adtak túl a kölcsöneiken, elég jelentős tőkét kaptak vissza. A kölcsön visszafizetésével majdnem egy időben hatályba lépett az 1871-es községi törvény, amelynek köszönhetően a törvényhatóságok oda hatottak, hogy ez a tőke községi törzsvagyonként legyen elkönyvelve, sőt néhány évvel ezt megelőzően a Főkormányszék közölte a Belügyminisztérium hason szellemű rendeletét: „a községi vagyon egyben tartását, valamint a községek fekvő vagyona elidegeníthetésére nézve fennálló szabályok szívós megtartását elrendelni méltóztatta."[79] A polgári törvénykönyv rendelkezései alapján ez az összeg a befizető birtokosságot illette, de mivel ezek az entitások jogerősen még nem jöttek létre – legalábbis Háromszéken –, azt a község kezelte, a termelődött haszon, akárcsak az italmérési jog, illetve közterületek (erdő, legelő) pénzbeli bevételei a községi háztartás rendes bevételi tételeit képezték.[80] Ha összevetjük a korábban már hivatkozott 1854/1855. évi községi költségterveket a háromszéki törvényhatósági bizottság gyűlésein tárgyalt 1873. évi számadásokkal és 1874. évi költségvetésekkel, az tűnik szembe, hogy a lefolyt két évtized alatt jelentős mértékben elszaporodtak a községek által kezelt pénzalapok vagy tőkék, amelyeknek a gyümölcsöztetése a lakosság számára folyósított kölcsönzéssel történt – bár sok olyan község is volt, amely nem rendelkezett ilyen bevételi forrással. Megállapítható továbbá, hogy a közületi kölcsönzésnek ez a válfaja zömében a közepes és nagyobb településeken volt gyakorlatban, vagyis olyanoknál, amelyek ritkábban adtak túl az államkölcsönükön. Ha a gyümölcsöző tőkével rendelkezők sorából kivonjuk azokat a sepsiszéki községeket, amelyeknek ez a pénzösszege a Bodzai-erdők eladá-

[74] *Vasárnapi Újság*, 1860/11, 128–129; 1860/13, 151, 178; 1860/16, 188; 1860/18, 213; 1860/19, 227; 1860/24, 289; 1860/25, 305; 1860/26, 319; 1860/28, 343; 1860/30, 367; 1860/31, 379; 1860/33, 403; 1860/34, 414; 1860/35, 427; 1860/36, 439; 1860/45, 551; 1860/48, 588.

[75] SOFRONI, Rodica 1973, 425.

[76] DEÁK Ágnes 2007, 186.

[77] SÁL, Fond 8, 910. á., 23. k., 1864/6966; 25. k., 1865/1076, 1823, 3529; 28. k., 1868/781, 1321. ikt.

[78] Uo., 1864/113, 398, 891. ikt.

[79] SÁL, Fond 8, 910. á., 1868. január 23. / 14. jkvp.

[80] APT 1863, 825 §.

sából származott, eléggé egységes képet kapunk.[81] Ebben a keretben relatív kisebbséget képviselnek azok, amelyek kihelyezett tőkéje nem haladja meg a 10 000 forintot, és a szék majdnem minden részéből szerepel ilyen település, például Lisznyó, Zabola, Maksa, Uzon és Gelence.[82] Számos esetben a községi kamatozó tőkepénz egybeolvasztva szerepel az évi folyó teljes bevétel összegével, a szétválasztásra pedig csak a későbbi évek háztartásának tételes számai szolgálnak támpontul. Ennek ismeretében is világos, hogy az 1870-es évek első felében többséget képeztek azok az esetek, amikor egy faluban a kölcsönadott összegek meghaladták a 10 000 forintos szintet. Ez a tétel Nagyborosnyón 21 264, Altorján 16 656, Hatolykán 10 749, Ozsdolán10 785, Felsőcsernátonban 10 539, Martonfalván 10 535, Aldobolyban 12 321 forintot tett ki, ezek éves kamatrátája papír szerint 5–8% volt, ám a legtöbb helyen ennek behajtása tökéletlenül működött.[83] Több helységben a pontos összeg nem ismert, ám nyilvánvaló, hogy az jelentős volt, ugyanakkor a nem megfelelő könyvelés is általánosan előforduló bajnak számított. Ilyen volt például Baróton: „tetemes adott ki kölcsön címen a helybeli r. kath egyháznak építési célokra, s ezen kölcsönadott összegnek a községi pénztárba visszafizetése a jelen számadás bevételei közt nem fordul elő."[84] Előfordult, hogy maga a lakosoknál kamatozó összeg már komolyabb tőkét fialt, a község számadásban az mégsem szerepelt, mint Zágon községben: „tetemes összeg a községnek 6% kamatozott tőkéje képezi, mely tőkének újbóli elhelyezése a számadásban nem fordul elő."[85] Hangsúlyozni kívánjuk, hogy az esetek többségében nincs konkrét utalás arra vonatkozóan, hogy miképpen keletkezett a kamatozó tőke, azonban ebben az időszakban a községek a rendes jövedelmeiket többnyire felélték, felhalmozásra nem találunk meggyőző adatokat. Ezért újfent csak hangsúlyozni tudjuk azon tételünket, hogy a községi kamatozó tőkék eredete, vagy legalább azok egy része az államkölcsönakcióban keresendő. Kézdiszentlélek község példája eklatáns: amint láthattuk, az 1854-es költségtervében már szerepelt jövedelem tőkepénz kamatoztatásából, két évtizeddel később ennek összege 3792 forint volt.[86] Ugyanakkor a község elöljárósága külön kezelte azt a közel 20 000 forintra rugó alapot, amelynek eredetét pontosan megnevezték: „Az 1854. évi államkölcsönből Szentlélek községe, mint ilyen, és több lakosok által aláírt és befizetett összegek kezelésére vonatkozó számadásnak egy kebli vizsgáló bizottság által véghez vitt vizsgálatnak eredménye".[87] A helyzet hasonló volt Altorján is, ahol a *status kölcsön nevezet alatt lévő pénzalap* adósait 1875 első napjától arra kötelezték, hogy vagy visszafizetik egyben az egész tartozásukat, vagy jelzálog bekebelezésével biztosítják azt.[88] Altorja községben a következő két évtizedben különálló kasszaként működött az államkölcsönből képződött tőke, igaz, a térségben időközben létrejött kereskedelmi takarékpénztárak komoly konkurenciának bizonyultak. Az alapszabályzatuk szerint a helyi lakosoknak 8% kamatráta mellett volt kiadható hitel, az ilyen formában nem gyümölcsöztethető maradék összeget pedig csekélyebb hozam mellett takarékpénztárba kellett elhelyezni. A nagyobb kamat fizetésével a kölcsönkérő azt ellensúlyozhatta, hogy illetőséggel rendelkező személyként egyszerűbb volt számára a hitelbírálat, és kevesebb az utánajárás. A pénzt kezelő községi képviselőtestület a hivatali teendők feletti munkaráfordítást kompenzálta ily módon. A századfordulóra azonban, úgy látszik, a falusi lakosok is egyre nagyobb jártasságot szereztek az ügyintézésben, a községi kínálta hitel iránti igény pedig megcsappant. 1893 nyarán Gábor Péter főszolgabírónak az alispánhoz intézett átirata így írja le a helyzetet: „Altorja község 5915 frt, úgynevezett <Status> tőkéje után részben eddig szedett 8%-os kamat nem felelt meg a kellő jövedelmezésnek, mert a községi lakosság kisebb % mellett is pénzhez juthatott, s az egyesek által befizetett összeget senki sem vevén ki 8% mellett, a Kézdivásárhelyi Takarékpénztárba 4,5% mellett kellett elhelyezni, holott a községben 6%-al is lehetett volna adni."[89] Kézdiszentléleken az államkölcsön alap az évek során beleolvadt a községi pénztárba, amire rávilágít az egyik kölcsönügy: Könczei Domokos 1884-ben jelentősebb összeget, 1000 forintot kapott az akkor még külön kezelt alaptól, a kamatelmaradásokkal együtt 2225 koronára rugó adósságot 1900. év nyarán egyenlítette ki, és ezt már a községi pénztárba fizette be, melynek fejében az a zálogjogot töröltette.[90] A beolvadást elősegítette az a tény, hogy

[81] Az ún. *Székhavasa* vagy más néven a sepsiszéki *32 község Bodzai-havasa* erdőrésznek a tulajdonos községek egymás közötti felosztása 1865-ben lett jogerős. Két évtizeddel később a tulajdonosok fele, 16 község túladott az osztályrészén. (Lásd NAGY Botond 2021.)

[82] SÁL, Fond 8, 910. á., 39. k., 1874. május 27. / 68, 77. jkvp.; 1874. november 25. / 110. jkvp.; 40. k., 1875. június 24. / 137. jkvp.; 1876. március 23. / 56. jkvp.

[83] Uo., 40. k., 1875. június 24. / 119, 129, 134, 145, 148. jkvp.; 1875. október 7. / 89. jkvp.; 1876. március 23. / 57. jkvp.

[84] Uo., 40. k., 1875. június 24. / 140.

[85] Uo., 39. k., 1874. november 25. / 119. jkvp.

[86] Uo., 39. k., 1874. május 27. / 72. jkvp.

[87] Uo., 35. k., 1875/1177. ikt.; 40. k. 1875. június 24. / 141. jkvp.

[88] Uo., 35. k., 1875/6598. ikt.

[89] SÁL, Fond 9, 841. á., 1893/XIII/464.

[90] Uo., 900/XIII/413.

eltérően az ingatlanok eladásából származó összegtől – amelynek a kezeléséről a törvényhatósági közgyűlés hozott határozatot, és amely jogszabály szerint elidegeníthetetlen törzsvagyonnak minősült – az államkölcsön-pénz jog szerinti tulajdonosa többnyire a birtokosság volt, kezelésére vonatkozóan a községi képviselőtestületnek szabadabb keze volt.

Az államkölcsön-pénzek utóéletére talán a legszemléletesebb példa az Alsócsernátoné. Erre a községre kimagaslóan magas összeget osztott ki 1854-ben a felsőbb hatalom, amely egy főre esően is jóval meghaladta az erdélyi átlagot, hovatovább a település határain belül kizárólag birtoknagyság szerinti osztályzat alapján terhelték azt a lakosságra. Miután az államkincstár beváltotta a kötvényt, az osztatlan tőkét itt is kölcsönzéssel gyümölcsöztették. Egy közvagyont érintő epizód a falu életében választ adhat arra kérdésre, hogy az államkölcsönalapok miért fordultak elő inkább Kézdiszéken, és miért ritkábbak ezek Sepsiszék egyes településein – azon túl, hogy ez utóbbi falvak élen jártak az államkölcsön idő előtti eladásában. Alsócsernáton község képviselőtestülete 1880-ban kezdeményezte egy jelentős kiterjedésű, a település magjától távolabb eső terület, az ún. *Halaság* nevű erdő eladását, amely ügylet minden elemében (terület nagysága, vételár stb.) hasonló volt a sepsiszéki Bodzai-erdők tranzakcióihoz.[91] A befolyt összeg sorsát illetőleg Háromszék vármegye közgyűlése határozatot hozott: „Végül, a befolyandó vételár ne helyeztessék el a községi lakosoknál, minthogy már 20 000 frtot meghaladó tőke van a lakosságnál elhelyezve, s így az elszegényedésnek kikerülése céljából a vételár összegen vagy állampapírok, vagy Magyar Földhitel Intézeti záloglevelek vásároltassanak, s mint törzsvagyon az 1871/XVIII tc. szabályai szerint kezeltessék."[92] A törvényhatósági bizottság tehát a községet választás elé állította: vagy az államkölcsönből, vagy az eladott erdőből származó pénzből történhet közületi hitelezés. A Bodzai-erdő tulajdonosok esetében azoknak az elöljáróságoknak szegezhették neki ezt a kérdést, amelyek az államkölcsön-pénzek visszaszármaztatása után – illetve a törvényhatóságok működését szabályozó törvény hatályba lépése után – adták el erdőiket, ám feltételezhető, hogy nem sok ilyen eset lehetett a kötvények korai eladása miatt. A sepsiszékiek nagy része azonban ezt az időhatárt megelőzően megkötötte az erdőeladás tárgyát képező üzletét, így ezekben a községekben automatikusan a Bodza-alapok látták el a közületi hitelezés alapértelmezett funkcióját. Az államkölcsöntőkék sorsa beteljesedésére vonatkozóan szintén Alsócsernáton község esetével példálózhatunk, ahol 1890-ben törvényszéki végzés tett pontot annak a polgári pernek a végére, amelynek tárgya a visszaszármaztatott kölcsöntőke sorsa volt. Ez a szentencia az akkor már jogerősen megalakult birtokosságnak ítélte a 21 000 forint összeget, az indoklás szerint azért, mert annakidején ezt birtokarány szerint gyűjtötték be a lakosságtól.[93]

Az 1854-es országos államkölcsön ügye tehát nem elhanyagolható epizódja Háromszék gazdaságtörténetének, az utóélete pedig fontos részletekre világít rá a dualizmus kori hitelügyletek világából. A Bach-korszak megítélésénél figyelembe kell venni azt is, hogy a központi kormányzat úgy érezte, szabad kezet kapott a gyors jogi és intézményi modernizációra a birodalomon belül, amellyel élt is. Nyilvánvaló, hogy a szabadságharc leverése utáni politikai elnyomását tetézte az az anyagi teher, amely az államkölcsön által a helyi önkormányzatokra és a lakosságra nehezült, ám a történészi érdeklődés nem állhat meg az összkép eme részletén, és figyelni kell arra is, hogy az akkori megpróbáltatásnak a későbbi boldogabb korban beértek-e a gyümölcsei. Jól érzékelhető, hogy a statusalapok ott, ahol épségben megmaradtak, fontos támaszai voltak a községi háztartásnak több mint két évtizeden keresztül, hozzájárultak a helyi önkormányzatok által előmozdított modernizációhoz, végeredményben társadalmi haszna volt. Másfelől a tanulmányban foglaltak arra is rávilágítanak, hogy a közületi hitelezés élénken működött a térségben, falvak szintjén a háztartások jelentős része hozzáférhetett a kölcsönpénzhez, igaz kevésbé rugalmas feltételek mellett, mint azt a kereskedelmi hitelintézetek tették lehetővé, de nyilvánvalóan jobb körülmények között, mint azt az uzsorásként ismert szereplő kínálta a korban.

Köszönetnyilvánítás

A tanulmány az NKFIH K128848 *(Székely önkép építés a 19–20. században)* projekt keretében készült (vezető kutató: Bárdi Nándor). A lehetőséget ezúton is köszönöm.

Nagy Botond – Sepsiszentgyörgy; botond.nagy@gmail.com

[91] Uo., 1892/XIII/24.
[92] SÁL, Fond 9, 844. á., 21. k., 1880. október 8. / 306. jkvp.; 26. k., 1881. december 28. / 409. jkvp.
[93] Uo., 841. á., 1890/VIII/57.

Levéltári források

Romániai Országos Levéltár Kovászna Megyei Irodája, Sepsiszentgyörgy – Arhivele Naționale ale României Biroul Județean Covasna, Sf. Gheorghe (Sepsiszentgyörgyi állami levéltár – SÁL)
Fond 8: *Három- és törvényesen egyesült Miklósvárszék*
– 910. állag: *Széki közgyűlés jegyzőkönyvei, korabeli iktatók és tárgymutatók*
Fond 9: *Háromszék vármegye*
– 841. állag: *Alispáni iratok*
– 844. állag: *Törvényhatósági Bizottság jegyzőkönyvei*
Fond 14: *Sepsiszentgyörgy város*
– 914. állag: *Iktatott közigazgatási iratok*
– 918. állag: *Számadáskönyvek*
Fond 20: *Kézdivásárhely város*
– 939. állag: *Városi tanács jegyzőkönyvei*
– 942. állag: *Iktatott közigazgatási iratok*
Fond 36: *Altorjai Apor család*
Fond 135: *Neoabszolutizmus kori közigazgatási iratok gyűjteménye*
Fond 171: *Székely Mikó Kollégium*

Irodalom

APT 1863 = *Ausztriai általános polgári törvénykönyv és az ezen törvényekre vonatkozó, a függelékben foglalt utólagos rendeletekkel együtt*, II, Pest, 1863.
LRB GFSb, 1854, I/VII, 4. Aug. = *Landes-Regierungs-Blatt für das Großfürstenthum Siebenbürgen*, I/VII, 4. August 1854. – *Erdély nagyfejedelemségét illető Országos Kormánylap*, I/VII, 1854. augusztus 4. – *Булетинулŭ Губернйулуй Провинчиале пентру мареле принчипатŭ Трансилвания*, I/VII, 4. Аугустŭ 1854.

*

ÁRVAY József
1968 Váradi József és Bartalis Ferenc, *Aluta*, I, 169–192.
BALOG, Marin Iosif – MÁDLY, Loránd
2003 Eforturi de modernizare economică și redresare financiară a Imperiului Austriac în anii 1853-1854: Împrumutul intern pe bază de subscripțiuni publice din 1854 și rolul Transilvaniei, *Studia Universitatis Babeș–Bolyai – Historia*, XLVIII/1–2, 107–120.
BERGER WALDENEGG, Georg Christoph
2002 *Mit vereinten Kräften! Zum Verhältnis von Herrschaftspraxis und Systemkonsolidierung im Neoabsolutismus am Beispiel der Nationalanleihe von 1854*, Böhlau, Wien–Köln–Weimar.
BERZEVICZY Albert
1922 *Az absolutismus kora Magyarországon 1849–1865*, 2, Budapest.
BOGDÁN Arthur – NAGY Elek, ifj.
1899 Pénzügy, in: *Háromszék vármegye. Emlékkönyv Magyarország ezeréves fennállása ünnepére*, Sepsiszentgyörgy, 187–202.
DÁVID Zoltán
1994 *Az 1850. évi erdélyi népszámlálás* (2. kiad.), Központi Statisztikai Hivatal Levéltára, Budapest.
DEÁK Ágnes
2007 Mennyire volt „neo" és „abszolút" az 1849 utáni neoabszolutizmus? *Aetas*, XXII/4, 184–188.
2016 Birodalmi centralizáció és bürokratikus modernizáció szorításában, in: *Székelyföld története*, II (szerk. Egyed Ákos – Hermann Gusztáv Mihály – Oborni Teréz), MTA BTK – Erdélyi Múzeum-Egyesület – Haáz Rezső Múzeum, Székelyudvarhely, 619–674.
DEMETER Gábor
2021 Gondolatok a Bach-korszak adóterheinek regionális különbségeiről, *Történeti Földrajzi Közlemények*, IX/1–2, 133–147.
EGRY Gábor
2009 *Nemzeti védgát vagy szolid haszonszezés? Az erdélyi szászok pénzintézeti rendszere és szerepe a nemzeti mozgalomban (1835–1914)*, Pro-Print, Csíkszereda.
ELEKES Tibor – GYENIZSE Péter
2014 A földrajzi tényezők és közigazgatás kapcsolatrendszere Erdélyben, *Észak-magyarországi Stratégiai Füzetek*, XI/2, 118–126.
KOZMA Ferenc
1879 *A Székelyföld gazdasági és közmívelődési állapota*, Budapest.
KÖVÉR György
2011 *A tiszaeszlári dráma: Társadalomtörténeti látószögek*, Osiris, Budapest.
2012 Hitelkonverziók. A nagykállói Kállay-család hitelügyei a 19. század közepén, in: Uő: *A pesti City öröksége. Banktörténeti tanulmányok*, Budapest.

NAGY Botond
2021 Egy adomány története – a Székely Mikó Kollégium bodzafordulói kocsmája, in: *A Székely Mikó Kollégium krónikája 2009–2019* (szerk. Dobra Judit – Csikós Júlia), T3, Sepsiszentgyörgy, 303–326.
PÁL Judit
2003 *Városfejlődés a Székelyföldön 1750–1914*, Pro-Print, Csíkszereda.
PÁL-ANTAL Sándor
2002 *Székely önkormányzat-történet*, Mentor, Marosvásárhely.
SOFRONI, Rodica
1973 Cu privire la împrumutul de stat din 1854 ca formă de exploatare a maselor, *Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie Cluj*, XVI, 417–428.
TOMKA Béla
1996 *A magyarországi pénzintézetek rövid története 1836–1947*, Gondolat, Budapest.

Împrumutul de stat austriac din 1854 în Treiscaune

(Rezumat)

În vara anului 1854, guvernul vienez a inițiat un mare împrumut de stat, în vederea redresării financiare a imperiului austriac neoabsolutist. Față de acțiunile similare precedente, mai modeste, de această dată soluționarea problemelor de lichiditate a trezoreriei avea și scopuri propagandistice: subscripțiunile trebuiau să demonstreze „patriotismul imperial" în masă al supușilor, timp ce în realitate aspirațiile naționale înăbușite nu au dispărut deloc de sub cenușa pașoptistă. Nu e de mirare că proiectul, bazat aparent pe voluntariat, nu funcționa după speranțele Austriei, mai ales în regiunile considerate renitente, ca Transilvania. Autoritățile au aplicat metode de presiune variate față de persoanele fizice și administațiile locale. Studiul parcurge momentele și urmările împrumutului de stat în Treiscaune. Modernizarea forțată avea totuși și rezultate pozitive. Deși în cazuri mai puține, acolo unde administrația locală a reușit să ducă la bun sfârșit acțiunea, capitalul rezultat din împrumutul achitat a făcut posibil o creditare locală cvaziinstituțională, iar populația s-a confruntat cu noțiuni și activități financiare moderne. Studiul pare să găsească un răspuns parțial și la întrebarea de ce au apărut relativ târziu instituțiile de creditare în zona noastră: capitalul local născut din împrumutul de stat din 1854 putea să le facă temporar chiar o anumită concurență.

The 1854 Government Loan in Háromszék

(Abstract)

The summer of 1854 saw a state-wide attempt of the Vienna government to raise loans to facilitate running the empire smoothly, despite the enormous costs involved. During the course of the previous years, there were similar government loan programs to address the various liquidity issues of the treasury; however, besides the 1854 operation dwarfing these through the sheer magnitude of its scope, it also differed from them in that it was also conceived as serving an additional propaganda purpose: as a *voluntary*, collective undertaking of the empire's citizens, the program was supposed to double as a centripetal force bolstering an imperial brand of patriotism that could counterbalance the threat national movements posed to the unity of the empire. Naturally, implementing the plan strictly on the basis of voluntary participation proved more difficult than expected, especially in such renitent provinces as Transylvania. Therefore, the authorities began applying various forms of pressure on individuals and local governments alike, a practice protesting which in the recently pacified region was ill-advised. This study endeavours to look into the events surrounding this government loan program, as well as its consequences in the Székely seat of Háromszék. While the operation merits the historian's attention in itself as well, a further aspect that is worth focusing on is its unforeseen positive by-effect of allowing local governments to amass a capital that local quasi-institutions of crediting could be built upon. Subsequently, this paper can further provide a partial explanation for the delay with which commercial credit institutions appeared in the broader area, as well as a useful starting point for continued research into communal crediting.

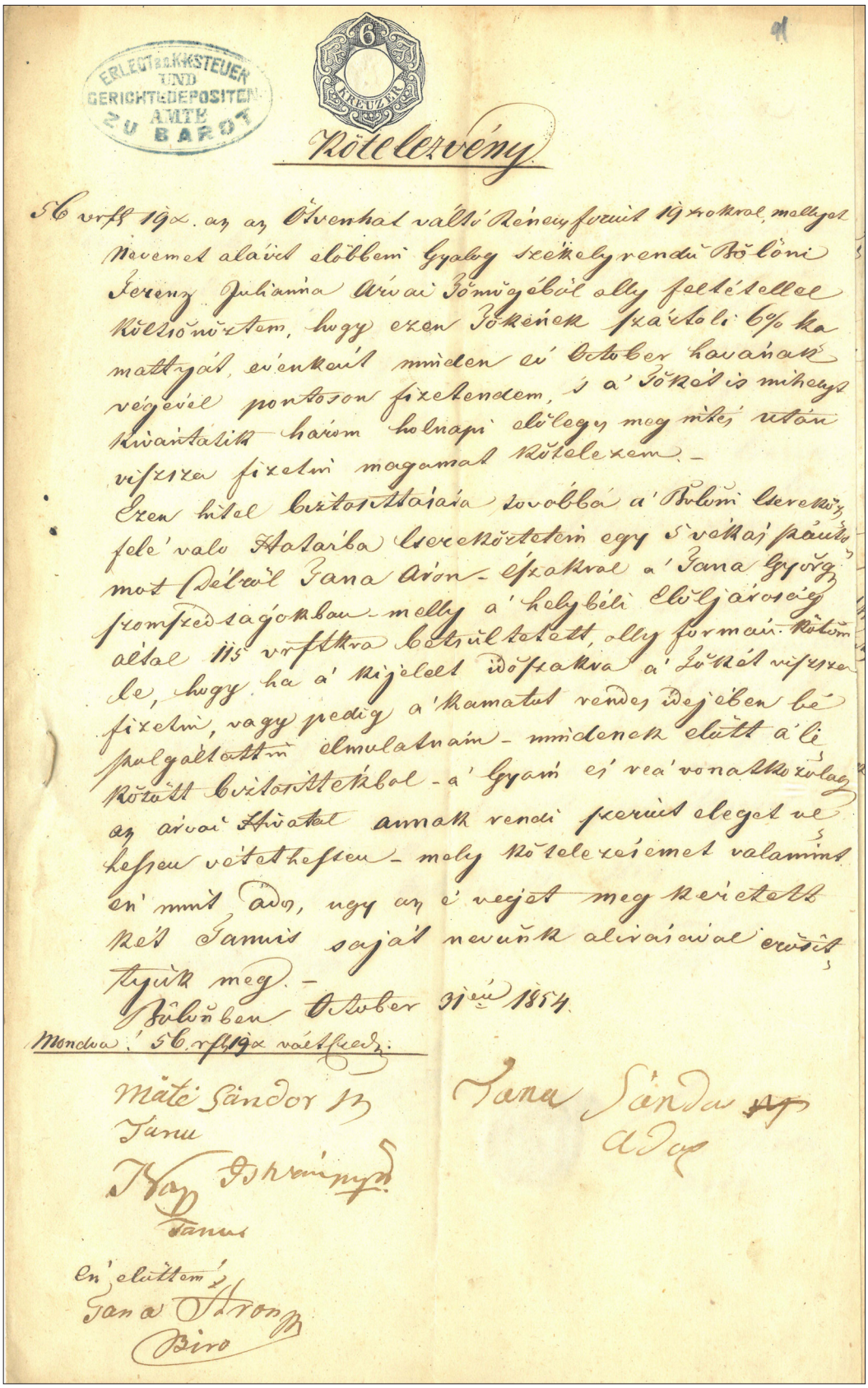

ERLEGTBACKSTEUER UND GERICHTSDEPOSITEN AMTE ZU BARDT

6 KREUZER

Kötelezvény

56 frt 19x. az az Öthenhat vallós Réneyforint 19 krokról, mellyet Nevemet alável elöbbeni Gyalay szekely rendü Bölöni Jerency Julianna Arvai Jövögyéből olly feltétellel Kölcsönöztem, hogy ezen Jökeinek fázsoli 6% kamattyát, evenként minden ev October havának végével pontosan fizetendem, s a Jöket is mikeys kivántatik három holnapi elöleges meg mikés után viszsza fizetni magamat Kötelezem. –

Ezen hitel biztosittására továbbá a Bölöni Szerekösy felé valo Hatarba szerekösztetem egy s vallaj paszto mot Delröl Jana Aron – Eszakrol a Jana György szomszedsagokban – melly a helybéli Elöljaroseg által 115 frtokra becsültetett, olly formain Kötöm le, hogy ha a kijelelt időszakra a Jöket viszsza fizetni, vagy pedig a kamatot rendes idejében be szolgáltatni elmulatnam – mindenek elött a le Kötött biztositékbol – a Gyam ev reá vonatkozolag az arvai Hivatal annak rendi szerint eleget ve hessen vétethessen – mely Kötelezésemet valamint en mit adv, ugy az e vegjet meg kerictett Kés Tanuis sajat nevünk alairasival erösit tjük meg. –

Bölönben October 31én 1854.

Mondva: 56 frt 19x vaétfrt:

Máté Sándor m.p.
Tanu

Nagy Dsimonyi
Tanus

En elöttem:
Jana Istvan
Biro

Jana Sándor
Adós

1. ábra Bölönben kötött pénzkölcsönügylet kötelezvénye, 1854. október 31.
(Forrás: SÁL, Fond 135, 213. ie., 91.)

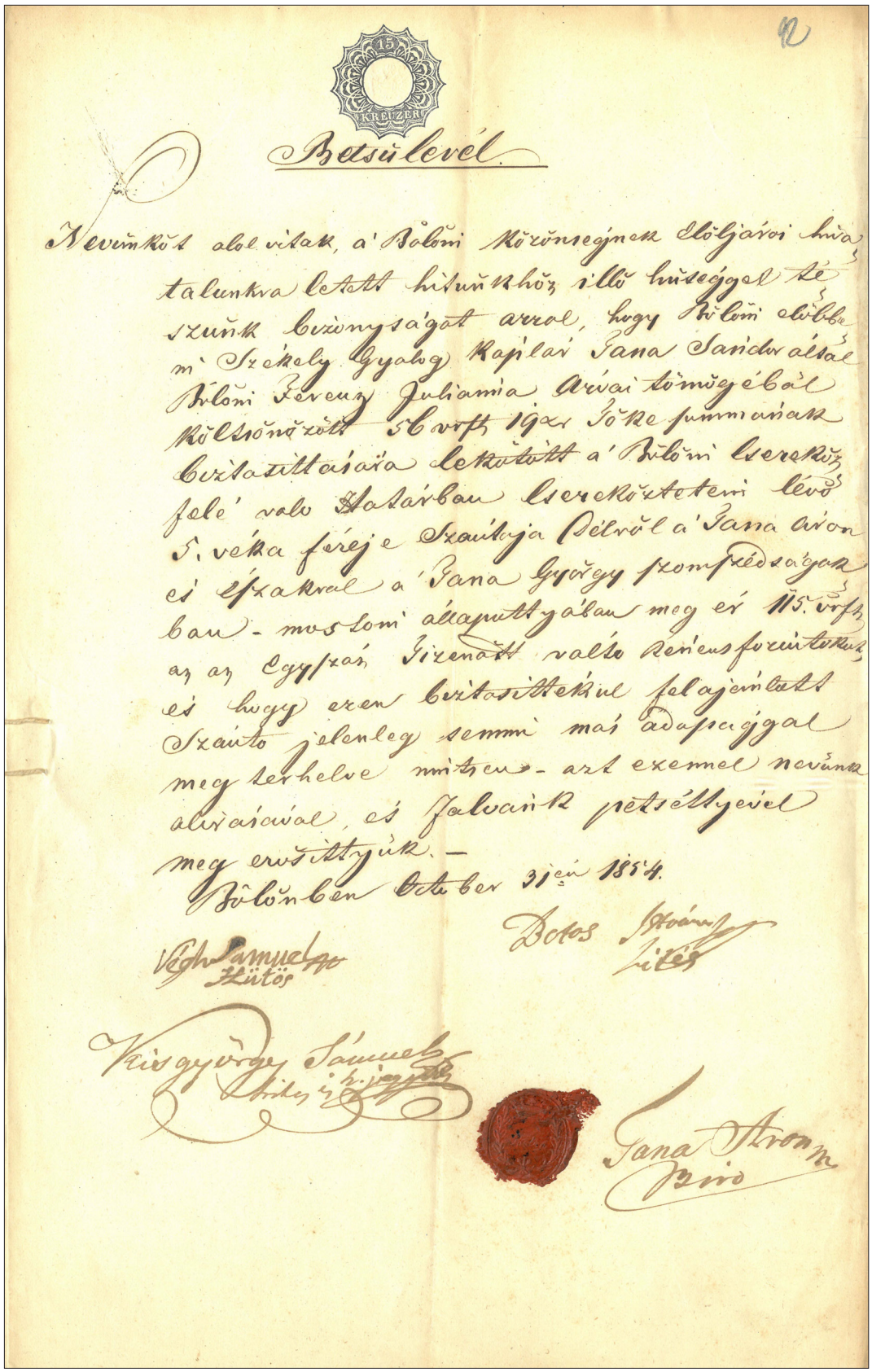

Betsülevél

Nevünket alul vitatt, a Bölöni Közönségnek Elöljárói hivatalunkra lettt hitünkhöz illö hüséggel tészünk bizonyságot arrol, hogy Bölöni elöttem Székely Gyalog Kapitány Jana Sándor által Bölöni Ferencz Juliánnak Arvai tömegéböl Kölcsönözött 56 forint 19 kr Tőke summának biztositttatása lettöltött a Bölöni Lerekötö felé való Határban Lerekötöteni lévö 5. véka féreje Szántója Delröl a Jana Áron és Északrol a Jana György szomszédságban - most lomi állapottyában meg ér 115. forint az az Egyszáz Tizenött való Reénus forintokat és hogy ezen biztositttekul felajénlott Szánto jelenleg semmi más adóssággal meg terhelve nincsen - azt ezennel nevünk alirásával, és Falunk pétsétjével meg erösittjük. –

Bölönben October 31én 1854.

Botos Istvánné
Hites

Vigh Samuel
Hites

Kisgyörgy Sámuel
Hites és h. jegyző

Jana Áron
Biró

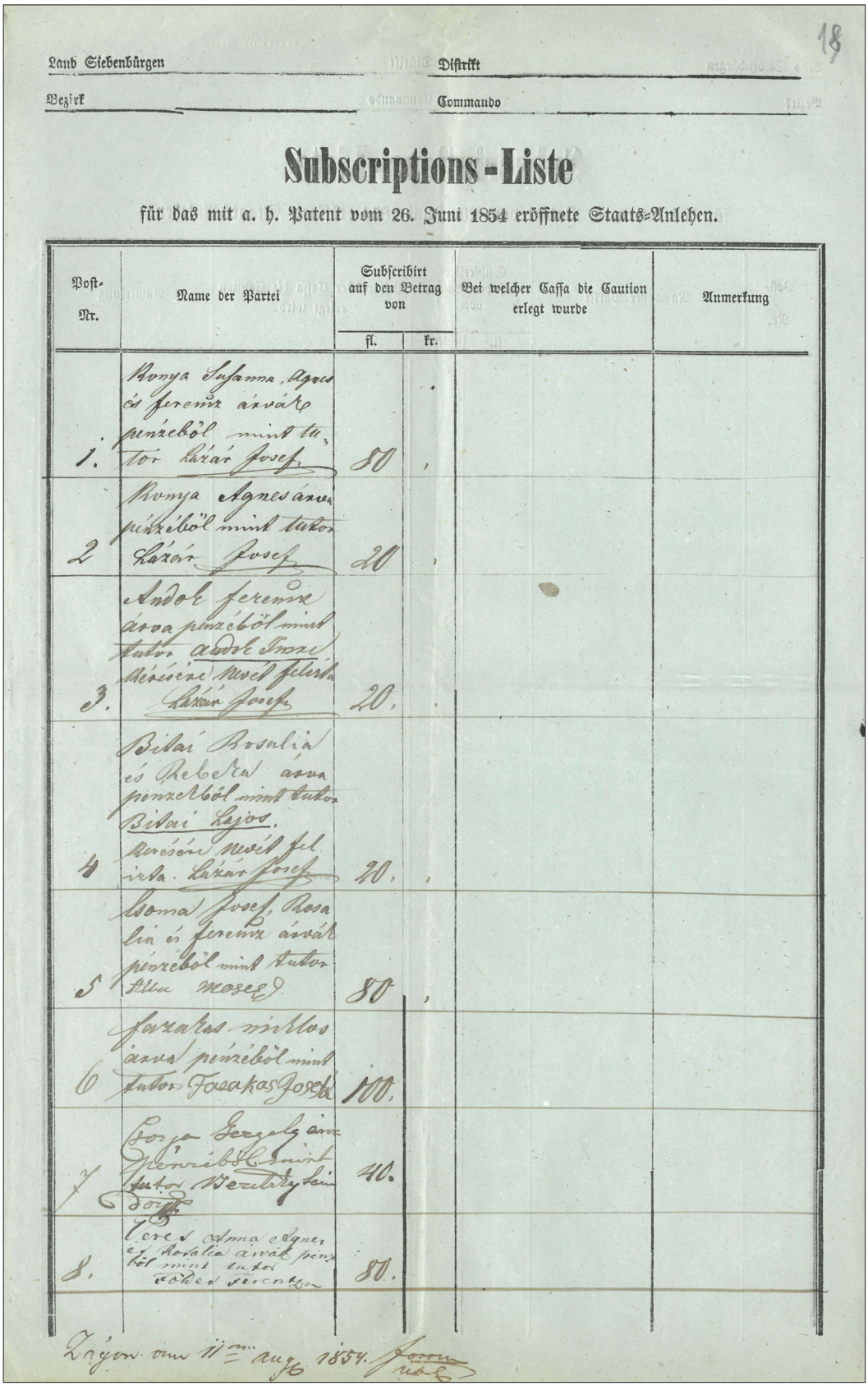

18

Land Siebenbürgen — Distrikt

Bezirk — Commando

Subscriptions-Liste

für das mit a. h. Patent vom 26. Juni 1854 eröffnete Staats-Anlehen.

Post-Nr.	Name der Partei	Subscribirt auf den Betrag von fl.	kr.	Bei welcher Cassa die Caution erlegt wurde	Anmerkung
1.	Romya Susanna, Agnes és Ferenz árvák pénzéből mint tutor Lázár Josef	80	,		
2	Romya Agnes árva pénzéből mint tutor Lázár Josef	20	,		
3.	Andok Ferenz árva pénzéből mint tutor Andok Imre Mészáros mint felírta Lázár Josef	20.			
4	Bitai Rosalia és Rebeka árva pénzéből mint tutor Bitai Lajos Mészáros mint felírta Lázár Josef	20.	,		
5	Soma Josef, Rosalia és Ferenz árvák pénzéből mint tutor Silla Moses	80	,		
6	Fazakas Miklos árva pénzéből mint tutor Fazakas Josef	100.			
7	Gorza Gergely árva pénzéből mint tutor Wezekay Sándor	40.			
8.	Cere Anna Agnes és Rosalia árvák pénzéből mint tutor Fóthes Ferenczne	80.			

Zágon ann 11mi aug 1854. [illegible]

№ des Anlehens-Scheines / Certificates 135.

Betrag [redacted]

Anlehens-Schein

über die Einzahlungen auf das Anlehen vom 26. Juni 1854.

Auf dieses Anlehen hat Herr Skabo János Tutor den Betrag von [redacted] im Nennwerthe der Obligationen subscribirt, und hierauf erlegt:

Die Caution { in Barem mit [redacted] / in Effecten mit [redacted]

an Vorauszahlungen geleistet [redacted]

Der Einzahlungsbetrag von [redacted] ist in Folge der Allerhöchsten Bestimmungen binnen **Fünf** Jahren in den auf diesem Anlehens-Scheine angegebenen Fristen in der Art zu entrichten, dass

die **zehn** Raten des **1.** Jahres, jede mit **2**½ Procent;
die **zehn** Raten des **2.** Jahres, jede mit **2**½ Procent;
die **zehn** Raten des **3.** Jahres, jede mit **2** Procent;
die **zehn** Raten des **4.** Jahres, jede mit **1**½ Procent; und
die **zehn** Raten des **5.** Jahres, jede mit **1** Procent von dem eingezeichneten Betrage einzuzahlen sind.

Wer eine Rate in den festgesetzten Fristen nicht leistet, hat Verzugszinsen zu **6** Procent zu vergüten; wird jedoch am Verfallstage der nächsten Rate die früher fällige Rate noch nicht bezahlt, so verliert der Einzeichner den Anspruch bezüglich jeder noch nicht verfallenen Rate, und die Caution fällt dem Staatsschatze zu.

Kézdivásárhely den 30 September 1854

Für die k. k. Universal-Staats- und Banco-Schuldencasse.

☞ **Diejenigen Subscribenten, welche die Caution im Baren erlegt haben, erhalten die auf die Caution entfallenden Schuldverschreibungen bei Bezahlung der 45. Rate, welche für sie die Letzte ist.**

4. ábra Az 1854-es országos államkölcsön magánszemély részére kiállított kötvénye, Kézdivásárhely, 1854. szeptember 30. (Forrás: SÁL, Fond 135, 223. ie., 36.)

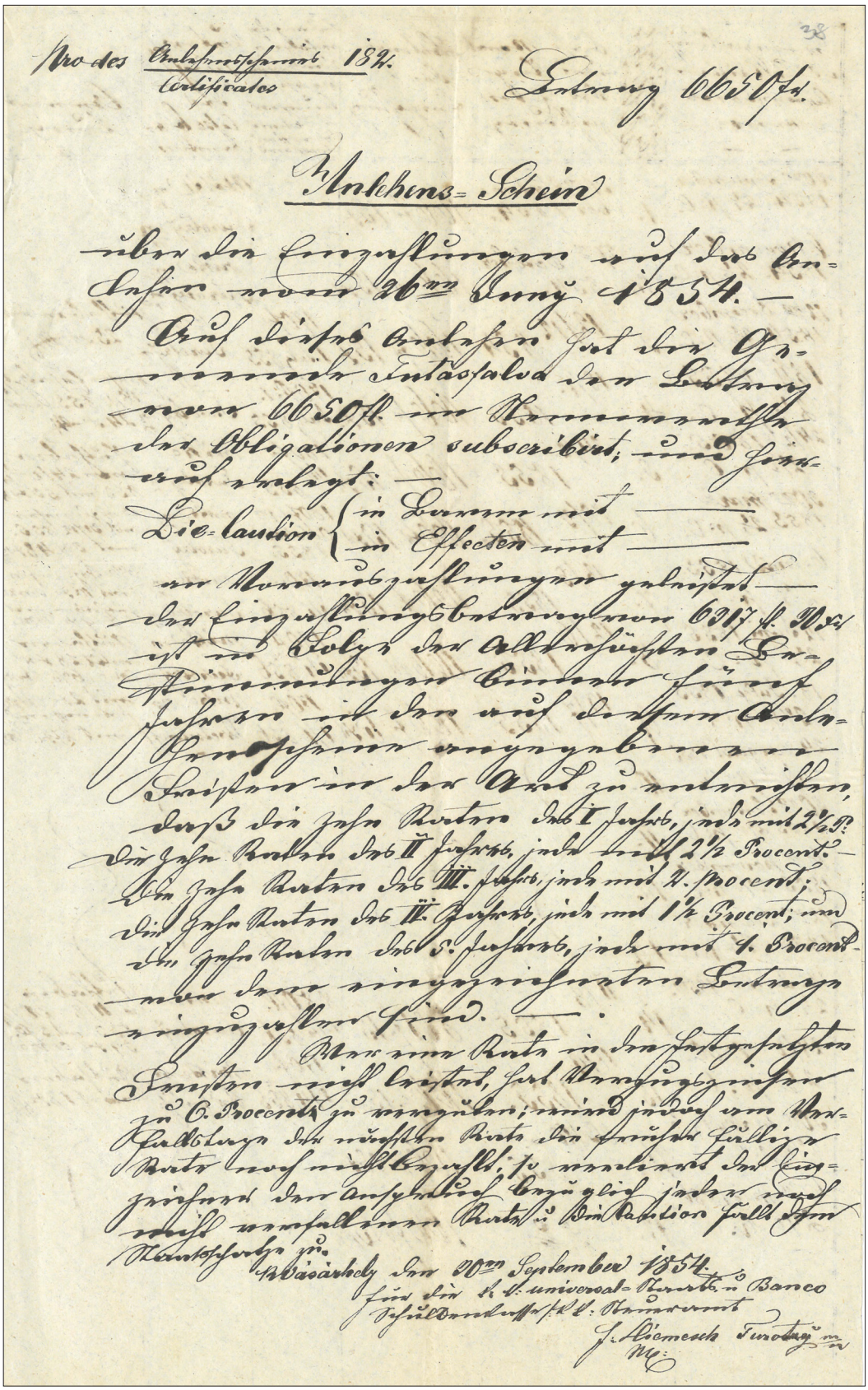

Pro dem Anlehensschein 1854.
Certificatum

Betrag 6650 fl.

Anlehens-Schein

über die Einzahlungen auf das Anlehen vom 26ten Juny 1854. —

Auf dieses Anlehen hat die Gemeinde Futásfalva den Betrag von 6650 fl. im Nennwerthe der Obligationen subscribirt, und darauf erlegt: —

Die Caution { in Baarem mit ——
in Effecten mit ——

an Vorauszahlungen geleistet —

der Einzahlungsbetrag von 6317 fl. 50 xr ist in Folge der allerhöchsten Bestimmungen Eines hohen Finanzministeriums vom 9ten Juli d. J. Zahl 22 in den auf diesem Anlehensschein angegebenen Zeiten in der Art zu entrichten, dass die zehn Raten des I. Jahres, jede mit 2½ fl. die zehn Raten des II. Jahres, jede mit 2½ Procent. die zehn Raten des III. Jahres, jede mit 2. Procent; die zehn Raten des IV. Jahres, jede mit 1½ Procent; und die zehn Raten des V. Jahres, jede mit 1. Procent von dem eingezeichneten Betrage eingezahlt sind. —

Wenn eine Rate in der festgesetzten Frist nicht leistet, hat Verzugszinsen zu 6. Procent zu zahlen; wird jedoch von Verfallstage der nächsten Rate die frühere fällige Rate noch nicht bezahlt, so verlieren die Einzahlungen der Anspruch bezüglich jener noch nicht verfallenen Raten. Die Caution fällt dem Staatsschatze zu.

Vásárhely den 30ten September 1854.

Für die k. k. universal-Bank u. Banco
Schuldbriefe: k. k. Commercial
J. Schmesch Functionär m.
M.

5. ábra Az 1854-es országos államkölcsön Futásfalva község részére kiállított kötvénye, 1854. szeptember 30. (Forrás: SÁL, Fond 135, 223. ie., 38–39.)